

Muzeum Regionalne
w Środzie Śląskiej

Średzkie Zeszyty Naukowe

TOM 14 / 2010

Zbigniew Aleksy, Grzegorz Borowski, Marek Grześkowiak, Piotr Jarysz

**SPRAWOZDANIE Z WYPRZEDZAJĄCYCH RATOWNICZYCH
BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH NA DZ. NR 28/7 PRZY UL.
ŚLĄSKIEJ 11 W ŚRODZIE ŚLĄSKIEJ.**

(decyzja nr 479 / 2008 z dnia 15.04.2008 r.)

Sprawozdanie ma charakter ostateczny.

Środa Śląska 2010 r.

© Muzeum Regionalne w Środzie Śląskiej

SPIS TREŚCI

Wstęp	2
Rejon badań w świetle źródeł historycznych	2
Przebieg prac archeologicznych	4
Podsumowanie	11
Wykaz cytowanej literatury	12
Katalog zabytków	13
Dziennik badań	16

Ryciny

Fotografie

Załącznik: A. Traczyk, *Charakterystyka geologiczno-geomorfologiczna stanowiska badań archeologicznych przy ulicy Śląskiej 11 w Środzie Śląskiej.*

Wstęp

Ratownicze wyprzedzające badania archeologiczne przy pracach ziemnych związanych z budową budynku na działce nr 28/ 7 przy ul. Śląskiej 11 w Środzie Śl. przeprowadzone zostały w okresie od 05.08.2008 r. do po 16.09.2008 r.

Badania finansowane przez inwestora: Pana Wiktora Janusza.

Prace badawcze wykonano na podstawie pozwolenia nr 479 / 2008, z dnia 15.04.2008 r., wydanego przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków we Wrocławiu.

Badania przeprowadził zespół z Muzeum Regionalnego w Środzie Śląskiej w składzie: mgr Grzegorz Borowski (kierownik badań), mgr Marek Grześkowiak, mgr Piotr Jarysz oraz mgr Zbigniew Aleksy (kwerenda historyczna).

Rejon badań w świetle źródeł historycznych.

Ulica Śląska swoją pierwotną nazwę - Klasztorna, przejęła od klasztoru franciszkanów, do którego prowadziła (ryc. 1). Istnienie klasztoru źródłowo poświadczone jest w 1318 r. Paul Kindler przeszuwa datę pojawienia się minorytów w Środzie Śląskiej na 1253 r. (Żerelik, s. 49). Prawdopodobnie powstanie klasztoru minorytów wyznacza jednocześnie czas wytyczenia ul. Klasztornej. Źródłowo jednak poświadczona jest ona dopiero w 1560 r. Nazywano ją również Brüdergasse (Kindler, s. 196). Na planie miasta z 1937 r. nosi nazwę Kirchbachstrasse, od nazwiska niemieckiego gen. Hugo Eewalda von Kirchbach, który urodził w budynku narożnym ul. Klasztorna – Rynek, co upamiętnia tablica wmurowana w ścianę frontową budynku (Atlas, nr 35).

Na planie F.B. Wernhera z 2 poł. XVIII w. (por. ryc. 2) między ul. Klasztorną a murami miejskimi od wschodu zaznaczone są trzy działki, biegnące od pl. Wolności w kierunku ul. Białokórnicznej, z których dwie zabudowane są tylko w części przyrynkowej. Jedynie działka przylegająca do ul. Klasztornej zabudowana jest również w części południowej, niemal dokładnie w miejscu inwestycji (Atlas, nr 14). Na rysunku tym, w miejscu badanej działki, widoczny jest jeden budynek ustawiony szczytem do ul. Białokórnicznej. Na innym, nieco wcześniejszym planie F.B. Wernhera, wspomniany teren nie jest zabudowany (Atlas, nr 9). Na tym planie w sąsiedztwie inwestycji, ale wydaje się, że nieco bardziej na północ od niej, usytuowany jest jeden budynek ustawiony szczytem do ul. Klasztornej.

Na planie katastralnym miasta z 1860 r. (por. ryc. 3), w obszarze między ul. Klasztorną i murami miejskimi, widoczne są również trzy działki. Dwie z nich (wschodnie, o numerach 104 i 105) są zabudowane tylko od strony rynku; trzecia - zarówno w części przyrynkowej jak i przy ul. Białoskórnicej. W tym wypadku zaznaczony jest wyraźnie jej podział na dwie działki. Działka większa przy Rynku nosi numer 103, zaś działka mniejsza obejmująca swym zasięgiem teren inwestycji oznaczona jest nr 140. Jest ona nieco większa niż działka współczesna objęta inwestycją, sięga nieco dalej na północ. Zabudowana była w tym czasie trzema budynkami, z których jeden największy w jej północnej części wydaje się być budynkiem o charakterze mieszkalnym. Dwa budynki pozostałe, o wiele mniejsze od poprzedniego, były zapewne budynkami o charakterze gospodarczym. Jeden z tych budynków znajduje się niemal dokładnie w miejscu inwestycji (Atlas, nr 19).

W 2 poł. XIX w., przed 1889 r., działka ta należała do Puline Klinger z d. Benedict. Miała wielkość 2,6 ara i zabudowana była budynkiem mieszkalnym z wozownią (Urząd, nr 140). Do Pauline Klinger należała wówczas również działka o numerze 104, przy dzisiejszym pl. Wolności 80 (Urząd, nr 104).

W 1898 r. działki nr 104 i 140 stały się własnością Hermanna Jacger. Był on właścicielem fabryki tytoniowej mieszczącej się na zapleczu działki przy ul. Kościuszki, dzisiejszy nr 42. Ten charakterystyczny budynek z siedemnastowiecznym portalem należał również do niego (Urząd, nr 104, 140, 151). Na planie katastralnym z 1905 r. w miejscu omawianej działki nr 140, całkowicie zabudowanej, naniesione jest nazwisko Jacger Hermann (Atlas, nr 23). W 1928 r. właścicielem działki został emeryt Adamietz Johann. W księdze katastralnej zapis z nazwiskiem Adamietz przekreślony jest na czerwono z adnotacją *fält aus* – wypada, i na tym kończą się zapisy w księdze katastralnej pod tym numerem (Urząd, nr 140).

W średzkiej księdze adresowej z 1932 r. widnieje informacja, że omawiana działka (nr 140), teraz nosząca nr Klasztorna 1, należała do właścicielki gorzelni Selmy Jensch. Miała ona w swoim posiadaniu w tym czasie także działkę nr 104, na której stoi przylegający do terenu inwestycji budynek, jedyny zachowany w tej części bloku (Einwohnerbuch, s. 10, 28). Bardzo prawdopodobnym jest, że wspomniany budynek wraz z budynkami pierwotnie znajdującymi się na działce nr 140, wchodził w skład zabudowy gorzelni. Jak wykazano, od 2 poł. XIX w. działka nr 140 miała tych samych właścicieli, co działka przylegająca do niej o nr 104. Zatem być może również po 1932 r. obie wspomniane działki miały tego samego właściciela (?). Na podstawie księgi katastralnej wiadomo, że działka nr 104 (dzisiejszy pl. Wolności 80) już przed 1928 r. należała do gorzelnika Karla Jensch, a przed 1932 r., jak już

wspomniano, do jego żony, wdowy po nim - Selmy Jensch z d. Hübner. Po jej śmierci działkę przejął Schölzel Franz, rolnik i właściciel gospody w Proszkowie. W 1944 r. właścicielem był Fabiunke Paul, a po nim jeszcze w tym samym roku Georg Fabinke, kupiec i gorzelnik. Po jego śmierci tego samego roku, być może na froncie, właścicielką została wdowa po nim - Martha z d. Tietz (Urząd, nr 104).

Dodatkowo, budynki na działce nr 140, widoczne są zarówno na zdjęciach lotniczych Środy Śląskiej z 1927 r. jak i 1933 r. (Atlas, nr 27, 28). Stały one jeszcze w połowie lat sześćdziesiątych XX w., choć na działce, na której prowadzono badania archeologiczne, będącej przedmiotem niniejszego opracowania, widoczne jest jedynie ogrodzenie (ryc. 4).

Przebieg prac archeologicznych.

Prace inwestycyjne składały się z dwóch etapów. Najpierw wykonano głębszy wykop pod przyszłą piwnicę i fundamenty we wschodniej partii działki budowlanej (por. ryc. 5). Następnie wykopano płytsze rowy fundamentowe w zachodniej, nie podpiwniczonej części przyszłego budynku. Prace budowlane wykonano przy pomocy sprzętu mechanicznego (koparki) oraz kilku pracowników fizycznych.

Główny wykop (pod piwnicę) zlokalizowano pomiędzy dwoma istniejącymi już budynkami: nr 9 (dz. bud. nr 28/8) i nr 80a (dz. bud. nr 29/4).

Wysokość niwelacyjna terenu w tym miejscu wahała się pomiędzy 125,76 – 125,90 m n.p.m. Głębokość max wykopu wyniosła ok. 2,60 m (w części południowej), max szerokość ok. 4,80 m, max długość ok. 9,50 m.

W pierwszym etapie, podczas stałego nadzoru archeologicznego ściągnięto mechanicznie i ręcznie nawarstwienia destrukcyjno-niwelacyjne z XIX-XX w., związane ze zburzeniem istniejącej wcześniej zabudowy i wyrównaniem terenu (fot. 1).

Po zdjęciu wspomnianych warstw i doczyszczeniu terenu, dotarto do tzw. poziomu 1 (ryc. 6a, 6b; fot. 2). Na odsłoniętej powierzchni zarysowały się nawarstwienia z przełomu PŚR / ON: j. s. 22 – szaro-brązowa gliniasta próchnica z dużą ilością drobnego gruzu ceglanego, zaprawy i węgla drzewnych (partia S wykopu), j. s. 23 – jasnobrązowo-szara gliniasta próchnica z pojedynczymi fragm. gruzu ceglanego, węglami drzewnymi i zaprawą (partia SW wykopu), j. s. 30 – ciemnoszara ilasta próchnica z domieszką żółtego piasku, węgla drzewnych, drobinek ceglanych, zaprawy wapiennej i zielonkawej gliny (partia zach. wykopu), j. s. 28 – kremowo-rdzawy piasek z domieszką ciemnożółtej gliny, drobinami

ceglanymi i węglami drzewnymi (partia zach. wykopu), j. s. 27 – szaro-zielonkawy ilasty piasek z domieszką szarej próchnicy, zielonkawo-żółtej gliny, węglami drzewnymi i pojedynczymi drobinkami ceglanyymi (partia NW wykopu).

Oprócz tego, w północnej części wykopu (bliżej środka) zlokalizowano relikty (j. s. 39) nowożytniej studni – obiekt 4 (wysokość niwelacyjna 124,33 m n.p.m.). Prawdopodobnie górna partia studni została zniszczona. Cembrowinę studni zbudowano ze specjalnych cegieł-kształtek (wycinek koła), o długości ok. 19,5 cm, szerokości 13,5-18 cm i wysokości 7 cm (fot. 3-6). Cegły osadzono na żółtej glinie z piaskiem. Studnia posiadała średnicę zewnętrzną 1,26 cm; średnicę wewnętrzną – 0,86 m. Wkop pod studnię (por. niżej j. s. 40) przecinał zapewne warstwę 28 (jego dokładny zarys na tym poziomie był nierozpoznany ze względu na mocno przesuszony grunt). Na podstawie pozyskanego materiału ceramicznego możemy datować studnię na przełom XIX/XX w.

W kolejnej fazie badań zdjęto warstwę mechaniczną, o miąższości ok. 0,25-0,30 m (ręcznie, przy pomocy pracowników fizycznych). W pobliżu ścian budynków nr 9 i 80a pozostawiono ziemne tzw. stopnie bezpieczeństwa o szerokościach: ok. 1,35 m i 1,60 m (zabezpieczenie przed obsunięciem murów fundamentowych istniejących budynków).

Na doczyszczonym poziomie 2 zarejestrowano wiele nawarstwień kulturowych (ryc. 7a, 7b; fot. 7, 8).

W partii północnej (mniej więcej pośrodku wykopu) nadal rejestrujemy ceglana studnię i wkop pod nią (j. s. 39, 40) – obiekt 4.

Wspomniany wkop studni przecinał dwie jednostki stratygraficzne obiektu 2: rdzawy piasek z wytrąceniami żelazistymi, szarą próchnicą oraz pojedynczymi drobnymi fragm. cegły i węglami drzewnymi (j. s. 31) oraz szary ił zmieszany z rdzawym piaskiem, domieszką próchnicy, żółtego piasku i dużą ilością węgla drzewnych (j. s. 32), położone w NW i W partii wykopu (ryc. 7a, 7b).

Oprócz tego przeciął nową warstwę stratygraficzną (j. s. 35): szarą próchnicę z rdzawym piaskiem i skupiskami węgla drzewnych (fragment środkowo-wschodni wykopu).

Przy północnym krańcu wykopu oraz na jego części południowej, zarejestrowano na tym poziomie warstwę ciemnoszarej ilastej próchnicy z domieszką żółtego piasku, węgla drzewnych, drobinek ceglanych, zielonkawej gliny i punktowo zaprawy wapiennej – j. s. 30 (poziom użytkowy). W warstwie tej zlokalizowano dwa skupiska kamieni-eratyków (fot. 8).

Pierwsze skupisko składało się z 6 głazów eratycznych (j. s. 41), o wymiarach: min 0,25x 0,18 m, max 0,54x 0,43 m. Położone było w centralnej części wykopu, ale bliżej

południowej granicy (fot. 9; ryc. 7b). Duże kamienie układały się w formę zbliżoną do łuku, otwartego od strony zachodniej.

Drugie skupisko kamieni eratyków (j. s. 29) zarejestrowano w tej samej warstwie kulturowej (w jej stropie), bezpośrednio w profilu południowym wykopu (ryc. 10, profil 1; ryc. 7b, fot. 10). Ich wymiary były mniejsze: min 0,04x 0,07 m, max 0,20x 0,32 m.

Obydwa skupiska kamieni mogły być powiązane ze sobą (leżały w tej samej warstwie, niedaleko od siebie). Pierwsze skupisko (j. s. 41) być może jest pozostałością konstrukcji fundamentowej budynku lub częścią jakiegoś ogrodzenia-muru (?). Drugie skupisko (j. s. 29) prawdopodobnie jest resztkami bruku kamiennego. Na podstawie pozyskanego materiału ceramicznego z warstwy, w której zlokalizowano kamienie, możemy określić chronologię tego poziomu na okres średniowiecza (XIV – XIV/XV w.).

Poza wymienionymi wyżej warstwami, przy W granicy wykopu, zlokalizowano trzecie nawarstwienie obiektu 2 (j. s. 33) oraz nową warstwę 34 (szaro-rdzawo-brązowy piasek z domieszką gliny i węglami drzewnymi).

W następnej fazie badań zdjęto ręcznie warstwę mechaniczną, o grubości ok. 0,20-0,30 m. Na doczyszczonej powierzchni wykopu zadokumentowano tzw. poziom 3 (fot. 11-13; ryc. 8a, 8b).

Oprócz studni (por. fot. 5) i jej wkopu (j. s. 39, 40) – obiekt 4, rejestrujemy dalej w partii E i centralnej wykopu jednostkę stratygraficzną 35 (por. ryc. 8a, 8b). Warstwa ta rozrasta się nieznacznie w kierunku południowym.

W części NW rejestrujemy w dalszym ciągu nawarstwienia powiązane z wypełniskiem obiektu 2 (j. s. 31-33) – por. ryc. 8a, 8b oraz profil 2, ryc. 11.

Zasięg warstwy 30 (poziom użytkowy) kurczy się w północnej partii oraz powoli zanika w południowej części badanego obszaru (w pobliżu profilu 1). Wiąże się to ze stopniowym wypłycaaniem tej jednostki stratygraficznej.

Na poziomie 3, w SW narożu wykopu, pojawiają się nowe jednostki stratygraficzne: j. s. 36 (rdzawy piasek z wytrąceniami żelazistymi (orsztyn), z domieszką szarej ilastej próchnicy, soczewkami żółtego piasku, drobnymi fragm. cegieł i węglami drzewnymi) oraz j. s. 37 (szara ilasta próchnica z wtrętami rdzawego piasku, z domieszką żwirku, zielonkawą gliną, drobinami organicznymi, mułkami i węglami drzewnymi oraz pojedynczymi kamieniami). Obydwe warstwy powiązane są z obiektem 1 (ciek wodny-kanal), zlokalizowanym w S partii wykopu – por. ryc. 10, profil 1; ryc. 11, profil 2; ryc. 8b; fot. 12.

Oprócz w. w. zarejestrowano także cienką warstewkę kremowo-rdzawego piasku (j. s. 30a), usytuowaną w SE krańcu wykopu (por. fot. 12; ryc. 8b oraz ryc. 10, profil 1).

Już na tym poziomie pojawiają się pierwsze warstwy calcowe: j. s. 38b, 38c, 38d.

W kolejnej, ostatniej fazie badań w obrębie przyszłej piwnicy, wyeksplorowano ręcznie warstwę o miąższości ok. 0,20-0,30 cm i osiągnięto tzw. poziom 4 (ryc. 9a, 9b; fot. 14, 15).

Na tym poziomie nadal występuje murowana studnia z wkopem – obiekt 4 (studnia zagłębia się w niżej położone warstwy, poza zasięgiem inwestycji) – por. fot. 6, 16.

Na północ od niej, przy granicy wykopu rejestrujemy nową jednostkę stratygraficzną – żółto-jasnoszarą plastyczną glinę (j. s. 38d) – fot. 16. Jest to warstwa calcowa.

Obok niej, w NW partii wykopu, występuje warstwa kulturowa (j. s. 32): szary ił zmieszany z rdzawym piaskiem, domieszką próchnicy, żółtego piasku i dużą ilością węgla drzewnych – obiekt 2.

Wspomniana jednostka stratygraficzna zalega od płd na innej – szary piasek z domieszką kremowego łu i węgla drzewnych (warstwa 33) – również wypełnisko ob. 2.

W części środkowej wykopu rejestrujemy na dużej powierzchni warstwy calcowe: j. s. 38c (żółta plastyczna glina z rdzawo-żółtym piaskiem) oraz j. s. 38b (żółty piasek) – ryc. 9a, 9b; fot. 4364.

W SW narożu wykopu oraz przy granicy E rozrasta się warstwa kulturowa – szara ilasta próchnica z wtrętami rdzawego piasku, z domieszką żwirku, zielonkawą gliną, drobkami organicznymi, mułkami i węglami drzewnymi oraz pojedynczymi kamieniami (j. s. 37). Przy granicy S zarejestrowano dodatkowo warstewkę rdzawo-żółtego piasku, o niewielkiej miąższości (j. s. 36a). Natomiast w narożu SE wykopu zalegała dalej warstwa 36, znana z wyższego poziomu 3.

Te trzy nawarstwienia (j. s. 36, 36a, 37) związane były z ciekim wodnym (obiekt 1), przebiegającym wzdłuż południowej granicy wykopu (por. ryc. 9b). Świadczy o tym skład tych warstw (orsztyń, mułki, fragm. organiczne) oraz specyficzne ich zaleganie, widoczne zwłaszcza na profilu 2 (patrz: niżej). Powyższą interpretację potwierdziły wykonane badania geomorfologiczne (Traczyk 2008) – por. załącznik na końcu sprawozdania.

Podczas prac badawczych w obrębie przyszłej piwnicy zarejestrowano dwa główne profile – profil 1 (południowy) oraz profil 2 (zachodni) – ryc. 10, 11; fot. 10, 17-19.

Na podstawie układu stratygraficznego zaobserwowanego na tych profilach oraz pozyskanego materiału ceramicznego, możemy wyróżnić kilka faz chronologicznych, związanych z użytkowaniem tego terenu w przeszłości.

Faza I – najstarsza, datowana jest na koniec XIII / XIV w. (na podstawie pozyskanego materiału zabytkowego – ceramiki).

W opisywanym horyzoncie czasowym istniał ciek wodny-kanal (ob. 1), zlokalizowany w południowej partii wykopu. Jego przebieg zarejestrowano dzięki zachowanym warstwom zasypowym (j. s. 36, 37), widocznym na tzw. poziomach nr 3 i 4 oraz na profilach nr 1, 2 (głębokość poniżej 1,80 m) – por. fot. 20-22.

Na podstawie przekroju pionowego (głównie na profilu 2) możemy stwierdzić, że ciek-kanal został sztucznie wykopany w warstwie calcowej – świadczą o tym m.in. charakterystyczne stopnie w jego skłonie północnym (por. fot. 20). Pierwotnie ciek ten posiadał prawdopodobnie niecałe 3 m szerokości i głębokość ok. 0,60 m.

W tej samej fazie, ale nieco później użytkowany był obiekt 2 (j. s. 31-33). Zlokalizowano go w północno-zachodniej partii wykopu, na poziomach 2 i 3 (por. też ryc. 11, profil 2, fot. 19). Trudno określić pierwotne przeznaczenie tego obiektu oraz jego całkowity zasięg (wykracza poza teren inwestycji).

Faza II – datowana jest szeroko na okres XIV – pocz. XVI w. Wyróżniono tutaj kilka poziomów użytkowych i niwelacyjnych (por. ryc. 10, 11, profile 1 i 2, fot. 10, 17-19).

Pierwsze, najstarsze nawarstwienia powiązane były z czasami od początku XIV w. do przełomu XIV/ XV w.

W partii S i SW wykopu, już po zasypaniu w. w. ciek wodnego, na głębokości ok. 1,60 m, wystąpiła sporej miąższości warstwa ciemnoszarej ilastej próchnicy z domieszką żółtego piasku, węgla drzewnych, drobinek ceglanych, zaprawy wapiennej i zielonkawej gliny (j. s. 30). Był to niewątpliwie poziom użytkowy.

W stropie tej warstwy spoczywały liczne kamienie eratyczne (por. tzw. poziom 2; j. s. 29 i 41). Widoczne na profilu południowym wykopu (profil 1, fot. 10) kamienie stanowiły prawdopodobnie pozostałość kamiennego bruku (głęb. ok. 1,50-1,60 m; j. s. 29).

W partii W i NW wykopu (por. profil 2 oraz tzw. poziom 1) zaobserwowano dwie inne warstwy, które zalegały bezpośrednio nad obiektem 2. Był to szaro-zielonkawy ilasty piasek z domieszką szarej próchnicy oraz zielonkawo-żółtej gliny i węgla drzewnych (j. s. 27). Drugą warstwę stanowił kremowo-rdzawy piasek z domieszką ciemnożółtej gliny, drobinek ceglanych i węgla drzewnych (j. s. 28). Skład tych jednostek sugeruje, że były to raczej nawarstwienia zasypiskowo-niwelacyjne, służące do wyrównania terenu.

Kolejne warstwy stratygraficzne fazy II wiążemy z XV i pocz. XVI wieku. Nad opisanymi wyżej jednostkami stratygraficznymi zalegały nawarstwienia: jasnobrązowy piasek z domieszką zielonkawej gliny i szarej próchnicy (j. s. 25), warstwy gliny z domieszką próchnicy (j. s. 20, 19) oraz gliniasty piasek z domieszką próchnicy, drobnego gruzu ceglanego i węgla (j. s. 17), które również miały na celu prawdopodobnie niwelację terenu.

W partii S i SW wykopu obserwujemy na profilach bardziej skomplikowaną sytuację stratygraficzną (por. profile 1, 2; fot. 10, 18; ryc. 10, 11).

Mniej więcej nad opisywanym wyżej ciekim wodnym (ob. 1), na głębokości 1,20 – 1,60 m wystąpił fundament kamienny (fragment), o wymiarach: 0,55x 0,40m (j. s. 24). Zbudowany został z kamieni eratyków, na glinie (fot. 20). Ze względu na szczątkowy charakter tego znaleziska nie jesteśmy w stanie określić jego przeznaczenia.

Od strony S, opisywany mur częściowo przykrywała j. s. 23 (jasnobrązowo-szara gliniasta próchnica z pojedynczymi fragm. cegieł, kamieniami, węglami drzewnymi i zaprawą), natomiast od N – przylegała j. s. 18 (jasnożółty pylisty piasek) oraz j. s. 16 (żółta glina z piaskiem i brązową próchnicą, węglami drzewnymi i drobkami ceglanymi). Nawarstwienia te miały charakter zasypiskowo-niwelacyjny.

W południowej części wykopu (por. profil 1; fot. 10) wspomniana j. s. 23, razem z j. s. 22 (szaro-brązowa gliniasta próchnica z dużą ilością drobnego gruzu ceglanego, węgla i zaprawy) zalegały bezpośrednio nad resztkami bruku kamiennego (j. s. 29). Nad nimi zlokalizowano kolejny poziom użytkowy – j. s. 21 (brązowa próchnica z domieszką piasku, małą ilością gruzu ceglanego i węgla drzewnych).

Faza III – chronologicznie przypada na przełom XV/XVI wieku. Do tego horyzontu czasowego zostały zaliczone nawarstwienia kulturowe związane z istniejącym tutaj kiedyś budynkiem o konstrukcji szachulcowej. W trzech miejscach na profilu 2 (por. ryc. 11; fot. 19, 20) zaobserwowano identyczne warstwy, o charakterystycznym składzie (czarno-brunatna próchnica z dużą ilością polepy, spalenizny i pojedynczych węgla drzewnych) – j. s. 15. Nawarstwienia te tworzą warstwę destrukcyjną po zniszczonym budynku.

Faza IV – datowana jest szeroko na okres nowożytny (XVI – XVIII w.). Reprezentowana jest przez trzy jednostki stratygraficzne: j. s. 14 (brązowa ilasta próchnica z dużą ilością pojedynczych węgla drzewnych), j. s. 13 (brązowo-szara ilasta próchnica z drobnym gruzem ceglanym, kamieniami, węglami drzewnymi i żółtym piaskiem) oraz j. s. 12 (szara ilasta próchnica z domieszką żółtego piasku, gruzu ceglanego i spalenizny). Dwie pierwsze warstwy mają charakter użytkowy, natomiast ostatnia – zasypiskowy.

Faza V - chronologicznie przyporządkowana została na późny okres nowożytny (XIX – do 1945 r.). Na podstawie zachowanych profili wykopu wyróżniono cztery jednostki stratygraficzne z tej fazy. W partii SE wykopu zarejestrowano charakterystyczną warstwę zasypową (brunatno-szaro-czarna spiaszczona próchnica – j. s. 11), z gruzem ceglanym, spalenizną i resztkami słupów drewnianych (por. profil 1, ryc. 10; fot. 10).

W narożu SW wykopu odsłonięto fragment fundamentu (por. profil 2, ryc. 11; fot. 20), zbudowanego z kamieni eratyków na zaprawie piaszczysto-wapiennej (j. s. 10).

Prawdopodobnie są to pozostałości muru kamiennego otaczającego częściowo działkę parceli od ulic Śląskiej i Białokórnicej. Mur ten doskonale jest jeszcze widoczny na zdjęciu lotniczym z ok. 1964 r. (por. ryc. 4). Pod koniec lat 60-tych XX w. został wyburzony wraz z innymi budynkami przylegającymi do ul. Śląskiej.

Na kolejny fragment muru (j. s. 9), ale już ceglanego, natrafiono w stropie profilu w partii W wykopu pod przyszłą piwnicę (por. profil 2, ryc. 11; fot. 19). Wymurowano go z cegły maszynowej na zaprawie piaszczysto-wapiennej. Prawdopodobnie jest to fragment ściany jakiejś małej przybudówki (lub tzw. komórki). Niestety na wspomnianym wyżej zdjęciu lotniczym nie jest widoczna (mogła również w tym czasie już nie istnieć).

W tej samej partii wykopu (por. profil 2; fot. 19, 23, 24) zarejestrowano na profilu przekrój wkopanej w ziemię drewnianej beczki (j. s. 8) – obiekt 3. Zachowały się resztki ścianek i dna. Wypełnisko beczki składało się z kilku warstw: popiołu, próchnicy z drobnym gruzem ceglanym i spalenizną (j. s. 8d-8g). W części spagowej wystąpiły w środku liczne potłuczone fragmenty ceramiki z gruzem ceglanym i zaprawą wapienną (j. s. 8c). Ceramikę datujemy na pocz. XX wieku. Co ciekawe, beczka prawdopodobnie była celowo obłożona wokoło i pod dnem gliną (grubość 0,10-0,15 m; j. s. 8a, 8b) – por. fot. 23. Mogła to być specjalna warstwa izolująca od reszty podłoża. Beczka zlokalizowana była blisko opisywanego wyżej muru ceglanego przybudówki. Od strony E przylegała natomiast bezpośrednio do kolejnego muru ceglanego (naroże piwniczki tej samej przybudówki?), odkrytego podczas kopania rowów fundamentowych w drugiej, zachodniej części inwestycji (por. fot. 24, 25; patrz: opis niżej). Beczka służyła być może do gromadzenia wody deszczowej, lub mogła też pełnić rolę naturalnej chłodziarki do przechowywania jakichś produktów spożywczych. Z upływem czasu stała się pojemnikiem na śmieci.

Dwie inne drewniane beczki zostały znalezione w 1993 r. wykopie archeologicznym (sondaż 1/93), położonym nieco dalej na NW (Ziółkowski, s. 5). Jednak autor badań zinterpretował je jako beczki na wapno (posiadały odmienne wypełnisko).

Faza VI – jest ostatnim wyróżnionym na profilach okresem. Przypada na czasy współczesne (po 1945 r.), związane z funkcjonowaniem na tym terenie najpierw otoczonego murem podwórza (por. zdjęcie z 1964 r. – ryc. 4), a później niezagospodarowanego placu. Od strony S widać na profilach duże zasypisko z rurą PCV (por. profile 1 i 2; fot. 10). W partii stropowej wykopu widoczne są również liczne warstwy nasypowe dawnej nawierzchni podwórza (piaszczyste podsypki, grys, asfalt).

W drugim, ostatnim etapie prac inwestycyjnych wykonano wykopy pod fundamenty w zachodniej, nie podpiwniczonej części przyszlęgo budynku (por. ryc. 5; fot. 26).

Rowy fundamentowe miały głębokość mniejszą, niż wykop pod przyszlą piwnicę budynku.

W wykopie ławy tzw. południowej przeważały nawarstwienia zasypiskowe z XIX - XX w. (szaro-brunatna ilasta próchnica z drobnym gruzem ceglanym i pojedynczymi kamieniami oraz brązowa próchnica z domieszką żółtej gliny i piasku- w stropie).

Rów tzw. zachodni nałożył się na współczesny wykop linii energetycznej (por. fot. 27), tak więc wszystkie nawarstwienia pierwotne były już w tym miejscu zaburzone lub wręcz zniszczone (dominuje zasypisko z żółtego piasku).

W wykopie pod fundament tzw. północny (głębokości ok. 0,70 m) zarejestrowano również tylko nawarstwienia niwelacyjno-zasypiskowe z XIX - XX w. (w spągu- szara ilasta próchnica z domieszką żółtej gliny i piasku; w stropie- szara spiaszczona próchnica z domieszką gruzu ceglanego) – por. fot. 28. Częściowo na tym fragmencie wykopu zlokalizowano ślady zasypu starego sondażu archeologicznego z 1993 r. (tzw. wykop 1/93).

Na krótkim odcinku wykopu przy ławie tzw. wschodniej zarejestrowano kontynuację opisaną wyżej beczki drewnianej (j. s. 8, obiekt 3) oraz prawdopodobnie naroże ceglanej piwniczki przybudówki (?) – por. fot. 25. Piwniczka zasypana była materiałem z XX w. (spalenizna, gruz ceglany, zaprawa wapienna, śmieci). Poniżej tych znalezisk zarejestrowano ciąg dalszy nawarstwień obiektu 2 (j. s. 31-33) oraz warstw 26 i 27, datowanych na okres średniowiecza (XIV-XV w.). Jednostki te zaliczyliśmy do tzw. faz I i II (por. fot. 25 oraz 19, profil 2, ryc. 11).

Podsumowanie.

Badania archeologiczne przy ul. Śląskiej 11 przyczyniły się do dalszego poznania średniowiecznej i nowożytnej zabudowy tej części miasta.

Dzięki nim możliwe było m.in. potwierdzenie, że pod koniec XIII i na pocz. XIV wieku, na tym obszarze istniał ciek wodny (obiekt 1) o przebiegu zachód – wschód. W późniejszym okresie ciek ten przestał być użytkowany (został na tym odcinku zasypany).

Na podstawie zaobserwowanej stratygrafii w wykopie możemy stwierdzić, że na badanym obszarze występowało intensywne osadnictwo także w młodszych fazach okresu średniowiecza (odkryty obiekt 2 oraz inne nawarstwienia z XIV-XV w., w tym bruk kamienny).

Również czasy nowożytne i współczesne pozostawiły wiele śladów w wykopie (resztki zabudowy szachulcowej z przełomu XV/XVI w., różnorodne nawarstwienia niwelacyjne, relikty architektury z XIX-XX w., m.in. studni ceglanej i inne).

Podczas badan wykopaliskowych pozyskano liczny materiał zabytkowy (por. katalog zabytków).

Wykaz cytowanej literatury.

Atlas..., 2003, A. Czachorowski (red.), *Atlas Historyczny Miast Polskich*, M. Młynarska - Kaletynowa (red.), Tom IV, *Śląsk*, R. Eysymontt, M. Goliński przy współpracy M. Młynarskiej-Kaletynowej i W. Ziółkowskiego (opracowanie), zeszyt 2, *Środa Śląska*, Wrocław.

Einwohnerbuch, 1932, *Einwohnerbuch Stadt und Kreis Neumarkt*, Liegnitz.

Kindler P., 1934, *Geschichte der Stadt Neumarkt*, Bd. 1, zweite Auflage.

Urząd..., Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Urząd Katastralny w Środzie Śląskiej 1864 – 1944, Sygn. 214.

Ziółkowski W., *Sprawozdanie z wyprzedzających, ratowniczych badań archeologicznych. Środa Śląska, ul. Śląska*, Środa Śląska 1993 (mps w archiwum Muzeum Regionalnego w Środzie Śląskiej).

Żerelik R., Uwagi nad dziejami Środy Śląskiej w średniowieczu, [w:] R. Gładkiewicz (red.) *Studia z dziejów Środy Śląskiej, regionu i prawa średzkiego*, Acta Universitatis Wratislaviensis, Historia LXX, Wrocław 1990a, s. 35-52.

KATALOG ZABYTKÓW

Środa Śląska – ul. Śląska 11 (dz. nr 28/7)

lokalizacja	ceramika					inne zabytki	chronologia
	wylewy	brzuśce	dna	ucha	inne		
poziom 1 (?) (z doczyszczania stropu)	-	-	-	-	-	1) metalowe: 1 klucz, 1 fr. wylewu naczyń	nieokreślona
poziom 1 j. s. 30	49	132	24	4	1 nóżka naczyń ceram.	1) metalowe: 1 gwóźdź, 3 fr. nieokreślone; 2) 29 szt. kości zwierzęcych	XIV/XV w.
poziom 2 j. s. 30	9	45	18	3	-	1) 1 gwóźdź żelazny; 2) 3 szt. kości zwierzęcych	XIV – XIV/XV w.
poziom 3 j. s. 30	20	92	9	2	-	1) 1 fr. przedmiotu kamiennego (oselka ?); 2) 14 szt. kości zwierzęcych	XIV – XIV/XV w.
poziom 3 j. s. 36	1	8	-	1	-	7 szt. kości zwierzęcych	XIV w.
poziom 4 j. s. 36	1	6	1	-	-	1) 10 szt. kości zwierzęcych; 2) 1 fr. polepy	XIV w.
poziom 4 j. s. 37	8	32	10	2	-	5 szt. kości zwierzęcych	XIV w.
poziom 4 wkop studni ceglanej j. s. 40	5	4	3	1	-	-	XIX/XX w.

profil 1 j. s. 21	1	6	-	-	-	-	XV w.
profil 1 j. s. 22	1	8	1	-	-	-	XV w.
profil 1 j. s. 30	-	7	-	-	-	-	XIV w.
profil 1 j. s. 36 obiekt 1	-	1	-	-	-	-	XIV w.
profil 2 j. s. 15 (partia S profilu)	2	2	-	-	-	-	XV/XVI w.
profil 2 j. s. 23	-	4	-	-	-	-	XV – pocz. XVI w.
profil 2 j. s. 25	-	2	-	-	-	-	XV w.
profil 2 j. s. 27	1	6	1	-	-	-	XIV/XV w.
profil 2 j. s. 28	-	4	-	-	-	-	XIV w.
profil 2 j. s. 30	1	5	-	-	-	-	XIV w.

profil 2 j. s. 31 obiekt 2	-	4	-	-	-	-	XIV w.
profil 2 j. s. 36 obiekt 1	-	2	-	-	-	1 kość zwierzęca	XIV w.
profil 2 j. s. 37 obiekt 1	-	3	-	-	-	-	XIII/XIV w.

DZIENNIK BADAŃ

05-06.08.2008 r.

Rozpoczęcie badań archeologicznych w miejscu przyszłej piwnicy budynku. Nadzór przy wybieraniu mechanicznym (koparka) nawarstwień destrukcyjno-niwelacyjnych z XIX-XX w.

07-08.08.2008 r.

Doczyszczanie ręczne powierzchni tzw. poziomu 1. Odsłonięto strop cembrowiny ceglanej studni (z okresu nowożytnego) oraz pierwsze nawarstwienia późnośredniowieczne. W profilu S wykopu zlokalizowano prawdopodobnie resztki bruku kamiennego. Wykonano dokumentację fotograficzną, rysunkową i opisową. Wykonano pomiary niwelacyjne.

11-13.08.2008 r.

Eksploracja ręczna warstwy mechanicznej grubości ok. 0,25-0,30 m, poniżej tzw. poziomu 1. Pozyskano materiał zabytkowy (ceramikę, przedmioty metalowe, kości zwierzęce).

14. 08. 2008 r.

Doczyszczanie ręczne tzw. poziomu 2. W części północnej nadal rejestrujemy relikty studni ceglanej i jej wkopu. W narożu NW wykopu odsłonięto strop obiektu 2 (z okresu PŚR). Na pozostałym obszarze występuje średniowieczna warstwa użytkowa. Na jej stropie, w partii środkowej zlokalizowano 6 sztuk dużych kamieni (resztki fundamentu budynku?). W profilu S wykopu nadal rejestrujemy pozostałości bruku kamiennego. Wykonano pełną dokumentację polową. Zrobiono pomiary niwelacyjne.

18-19.08.2008 r.

Eksploracja ręczna warstwy mechanicznej poniżej tzw. poziomu 2 (miąższość ok. 0,20-0,30 m). Pozyskano materiał zabytkowy (ceramikę, kości zwierzęce, przedmiot metalowy).

20.08.2008 r.

Doczyszczanie ręczne tzw. poziomu 3. Nadal rejestrujemy wkop i relikty studni ceglanej. Podobnie jak na wyższym poziomie, w narożu NW występują nadal nawarstwienia powiązane z obiektem 2. W narożu SW wykopu pojawia się zarys prawdopodobnie kolejnego obiektu. Na pozostałym obszarze występują nawarstwienia, które wiążemy z okresem

średniowiecza (m.in. warstwa użytkowa rozpoznana na wyższym poziomie). Przy granicy północnej wykopu prawdopodobnie pojawia się warstwa calcowa. Wykonano pełną dokumentację polową oraz pomiary niwelacyjne.

21-22.08.2008 r.

Eksploracja ręczna warstwy mechanicznej poniżej tzw. poziomu 3 (grubość ok. 0,20-0,30 m). Pozyskano materiał zabytkowy (ceramikę, przedmiot kamienny, kości zwierzęce).

25.08.2008 r.

Doczyszczanie ręczne tzw. poziomu 4. Nadal rejestrujemy relikty studni nowożytnej (studnia jest osadzona dużo głębiej niż przewiduje projekt inwestycji), która zagłębia się już bezpośrednio w calc. Na większości terenu pojawiają się nawarstwienia naturalne (calcowe). Tylko w partii środkowej i narożu NW występują kontynuacje warstw (niższe poziomy) obiektu 2. Przy granicy południowej wykopu rejestrujemy nowy obiekt – być może dawny ciek wodny-kanal (posiada charakterystyczne wypełnisko). Wykonano pełną dokumentację polową. Wykonano pomiary niwelacyjne.

26.08.2008 r.

Na podstawie dodatkowej zgody Inwestora (przekroczenie zakresu inwestycji) pogłębiono wykop w części południowej, w miejscu występowania kanału-cieku wodnego (na głęb. ok. 0,20 m). Na profilu zachodnim wykopu zaobserwowano, że rów ciek został sztucznie, intencjonalnie przegłębiony w calcu (występują charakterystyczne stopnie). Pozyskano kolejny materiał zabytkowy (ceramikę z okresu średniowiecza). Na tym poziomie zakończono szeroko płaszczyznową eksplorację terenu.

27-28.08.2008 r.

Doczyszczanie i rejestracja (fotograficzna, rysunkowa i opisowa) profilu południowego wykopu. Wybranie materiału ceramicznego z poszczególnych nawarstwień.

29-30.08.2008 r.

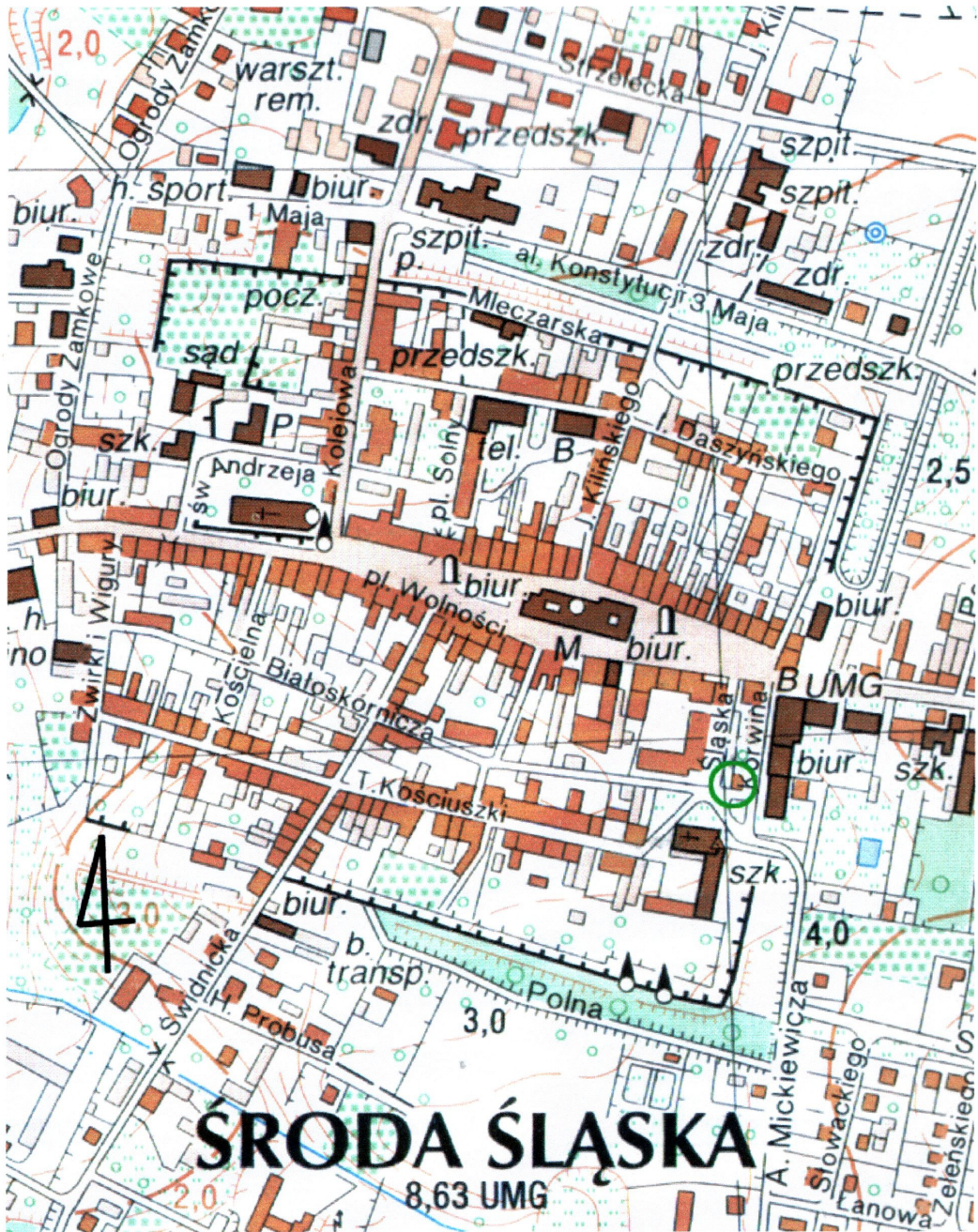
Doczyszczanie i rejestracja (fotograficzna, rysunkowa i opisowa) profilu zachodniego wykopu. Wybranie materiału ceramicznego z poszczególnych warstw stratygraficznych.

15-16.09.2008 r.

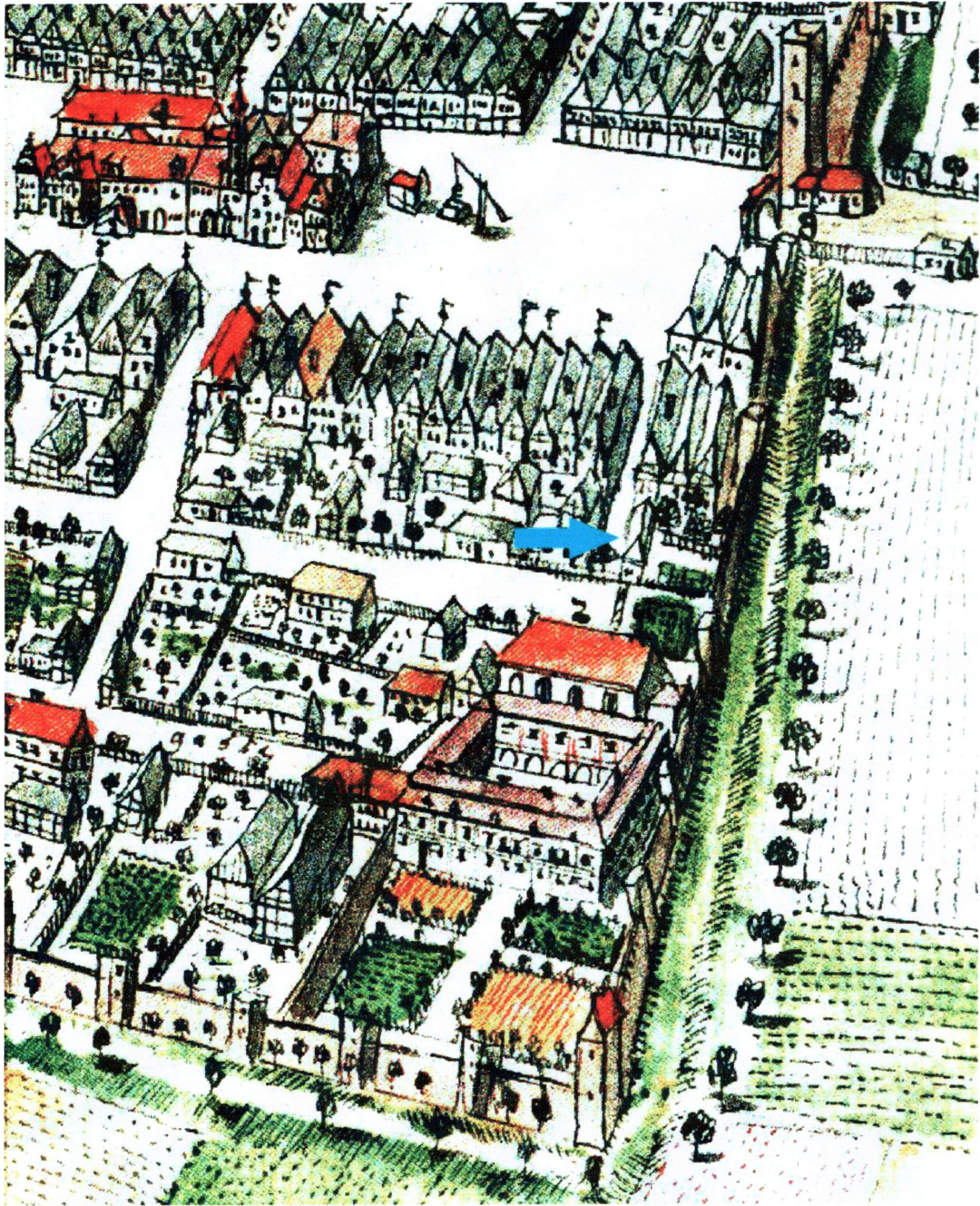
Prace archeologiczne przy robotach ziemnych związanych z kopaniem rowów fundamentowych w zachodniej, nie podpiwniczonej części inwestycji. Na profilach rejestrujemy wyłącznie nawarstwienia niwelacyjno-zasypiskowe z XIX – XX w. (w tym zasyp współczesnego wkopu pod linię energetyczną). Wykonano dokumentację fotograficzną i opisową. W dniu 16.09.2008 r. zakończono prace badawcze.

SPIS RYCIN

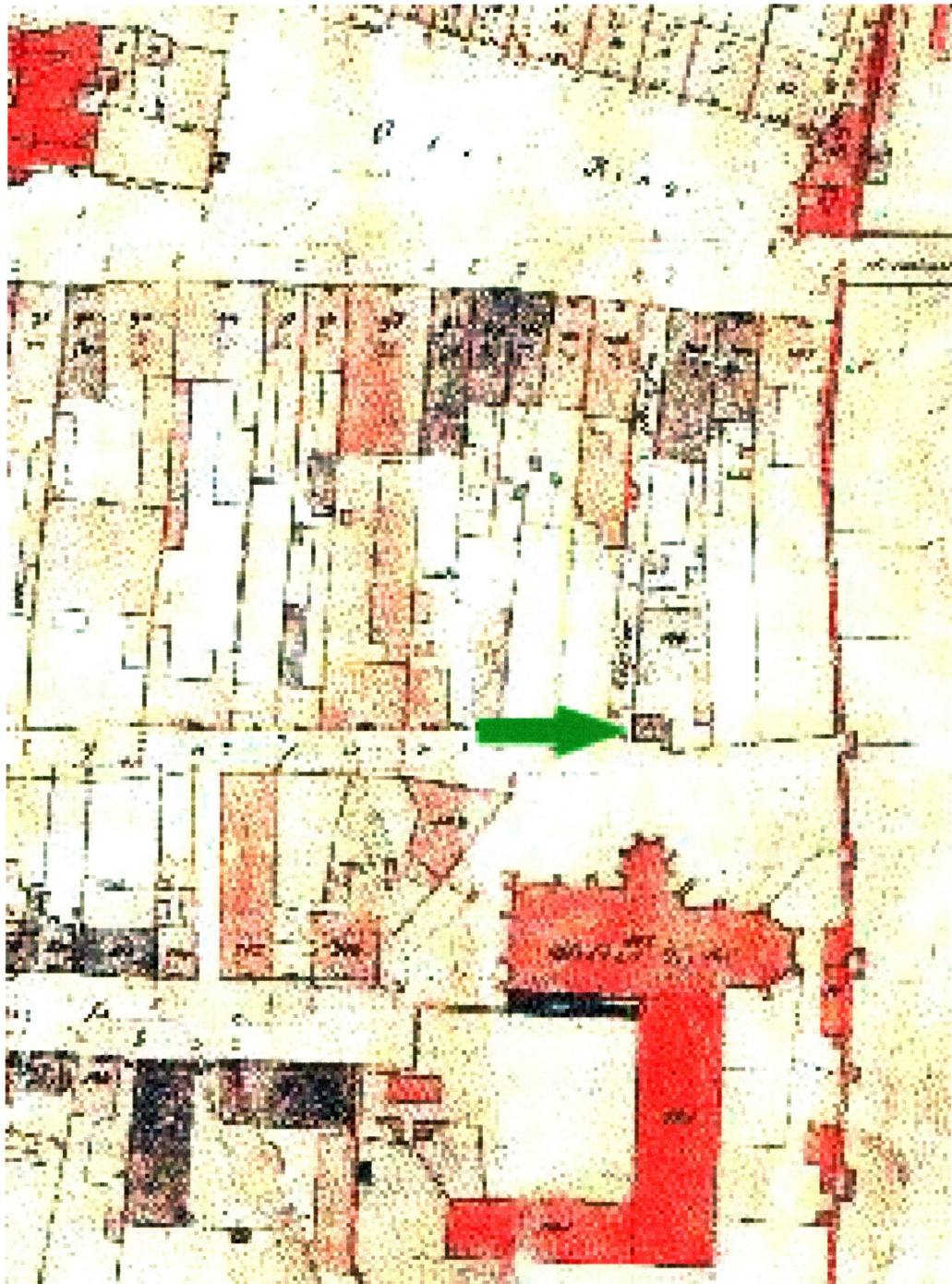
- Ryc. 1.** Okolice inwestycji z zaznaczonym przybliżonym miejscem badań archeologiczno-architektonicznych (w zielonym okręgu).
- Ryc. 2.** Fragment ryciny Wernera z lat 1768-po 1774 (w powiększeniu) ze wskazaną działką, gdzie obecnie prowadzono badania (niebieska strzałka).
- Ryc. 3.** Fragment planu katastralnego Środy Śląskiej z 1860 r. (w powiększeniu), na którym zaznaczono miejsce badań (zielona strzałka).
- Ryc. 4.** Fragment zdjęcia z 1964 r. z widokiem starej zabudowy (teren badań położony jest z lewej strony, za wąskim budynkiem (obecny nr 80a), w obrębie muru).
- Ryc. 5.** Plan inwestycji (skala 1: 50) z zaznaczonym zasięgiem badań oraz lokalizacją profili archeologicznych.
- Ryc. 6.** Rzut poziomy wykopu (tzw. poziom 1):
a – część północna, b – część południowa.
- Ryc. 7.** Rzut poziomy wykopu (tzw. poziom 2):
a – część północna, b – część południowa.
- Ryc. 8.** Rzut poziomy wykopu (tzw. poziom 3):
a – część północna, b – część południowa.
- Ryc. 9.** Rzut poziomy wykopu (tzw. poziom 4):
a – część północna, b – część południowa.
- Ryc. 10.** Przekrój pionowy wykopu – profil 1.
- Ryc. 11.** Przekrój pionowy wykopu – profil 2.
- Ryc. 12.** Wybór ceramiki naczyniowej: a, b – tzw. poziom 2 (j. s. 30); c, d – tzw. poziom 1 (j. s. 30). Rys. A. Bystrzanowska.
- Ryc. 13.** Wybór ceramiki naczyniowej: a, b – tzw. poziom 3 (j. s. 30); c, d – tzw. poziom 3 (j. s. 36). Rys. A. Bystrzanowska.
- Ryc. 14.** Wybór ceramiki naczyniowej: a – tzw. poziom 4 (j. s. 36); b, c – tzw. poziom 4 (j. s. 37). Rys. A. Bystrzanowska.
- Ryc. 15.** Zabytki specjalne: a – fragm wylewu naczynia metalowego (tzw. poziom 1 ?), b – klucz żelazny (tzw. poziom 1 ?); c – fragm. przedmiotu kamiennego (tzw. poziom 3; j. s. 30). Rys. A. Bystrzanowska.

Ryc. 1

Ryc. 2

Ryc. 3

Ryc. 4

Ryc. 5

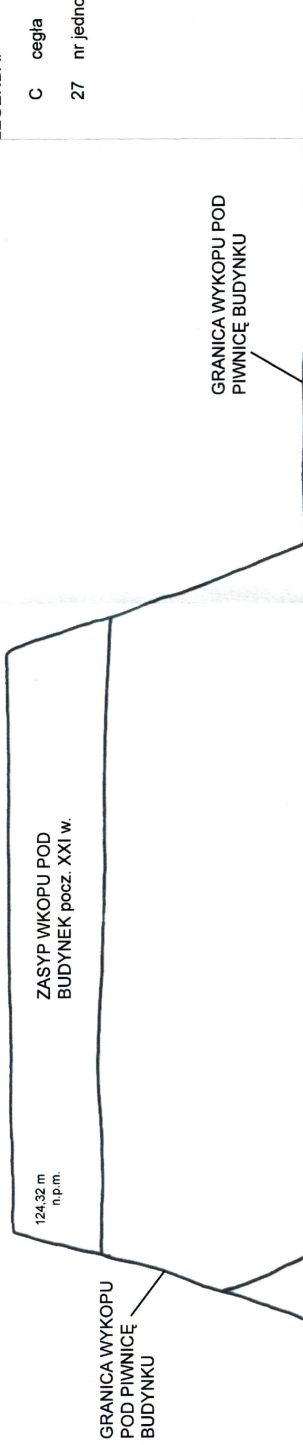
LEGENDA:

- zasięg badań archeologiczno-architektonicznych
- lokalizacja profili archeologicznych

Architektoniczna Pracownia Autorska mgr inż. arch. Zbigniew Woźniakowski 54 239 Wrocław ul. Wejherowska 15/10			
temat	RZUT - PIWNIC		faza
adres	budynek mieszkalny jednorodzinny z usług Środa Śląska ul. Śląska 11		proj.bud.-wyk. cz.arch.-bud
projektant	mgr inż. arch. Zbigniew Woźniakowski		skala
specjalność architektoniczna	nr upraw. 390/85/UW	podpis <i>Z. Woźniakowski</i>	data
sprawdzający	mgr inż. arch. Andrzej Rys		nr rys.
specjalność architektoniczna	nr upraw. 64/88/UW	podpis <i>A. Rys</i>	6

Poziom 1- część pn (stratygrafia: 27- szaro-zielonkawy ilasty piasek z domieszką szarej próchnicy, żółtej gliny, węglami drzewnymi i drobinami ceglanymi;
28- kremowo-rdzawy piasek z domieszką ciemnożółtej gliny, drobinami ceglanymi i węglami drzewnymi; 39- studnia ceglana).

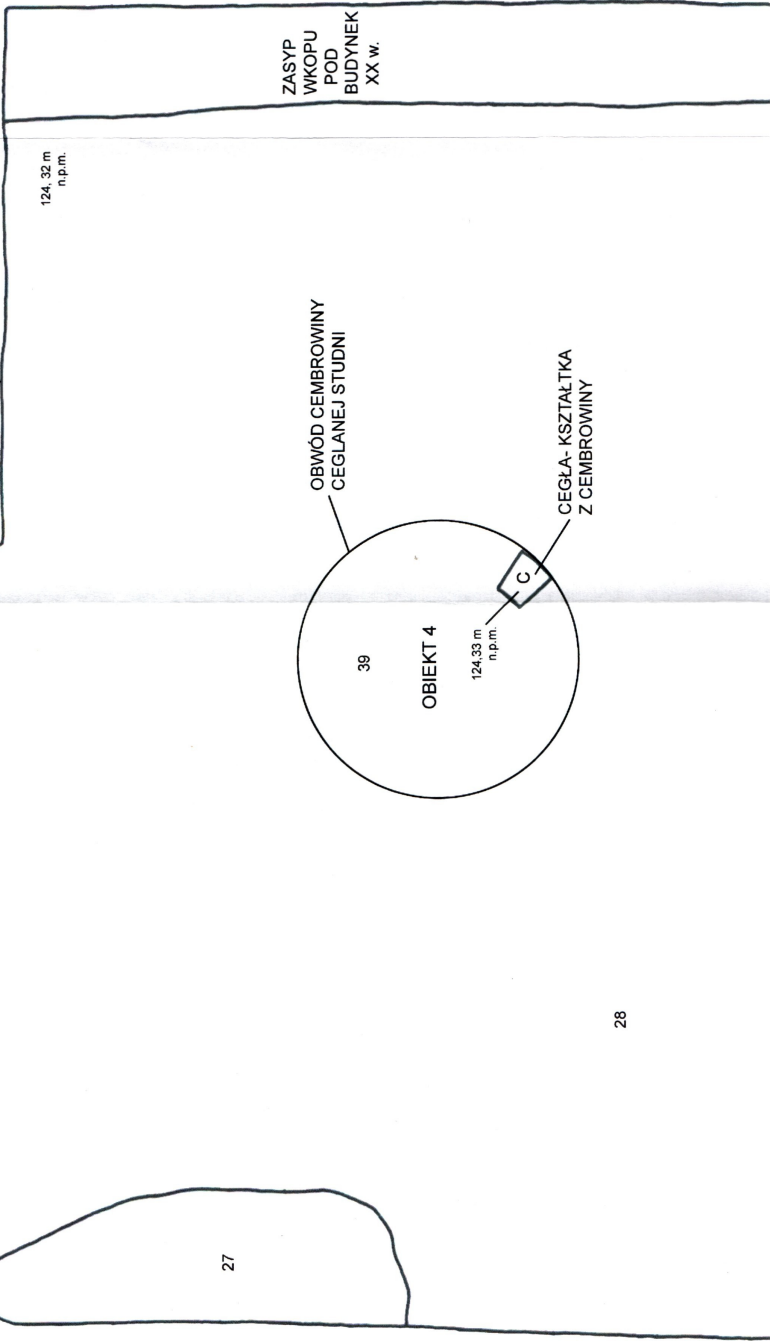
BUDYNEK ISTNIEJĄCY NR 9

LEGENDA:

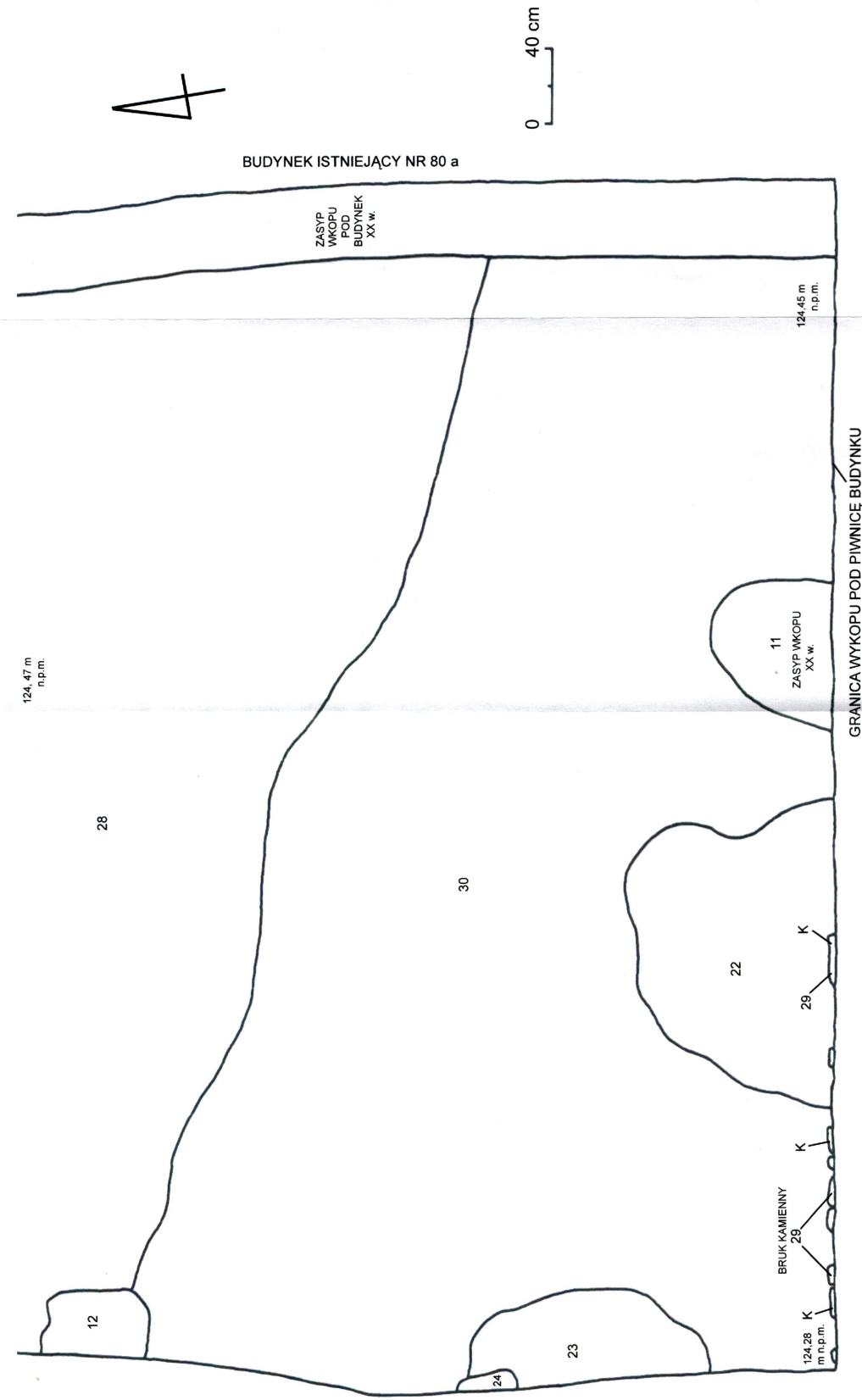
C cegła

27 nr jednostki stratygraficznej

0 40 CM

Ryc. 6 a

Poziom 1- część pd (stratygrafia: 11- brunatno-szaro-czarna próchnica, z gruzem ceglany, spalenizną, współczesny zasyp wkopu; 12- szara ilasta próchnica z żółtym piaskiem i spalenizną, zasyp wkopu; 22- szaro-brązowa gliniasta próchnica z dużą ilością drobnego gruzu ceglano, zaprawy i węgla drzewnych; 23- jasnobrazowo-szara gliniasta próchnica z pojedynczymi fragm. cegieł, zaprawa i węglami drzewnymi; 24- fundament kamienny na spłaszczonej glinie; 28- kremowo-rzawy piasek z domieszką ciemnozółtej gliny, drobnkami ceglany, i węglami drzewnymi; 29- bruk z kamieni eratyków, poziom użytkowy; 30- ciemnoszara ilasta próchnica z domieszką żółtego piasku, węgla drzewnych, drobinek ceglanych, zielonkawej gliny i punktowo zaprawy wapiennej, poziom użytkowy).

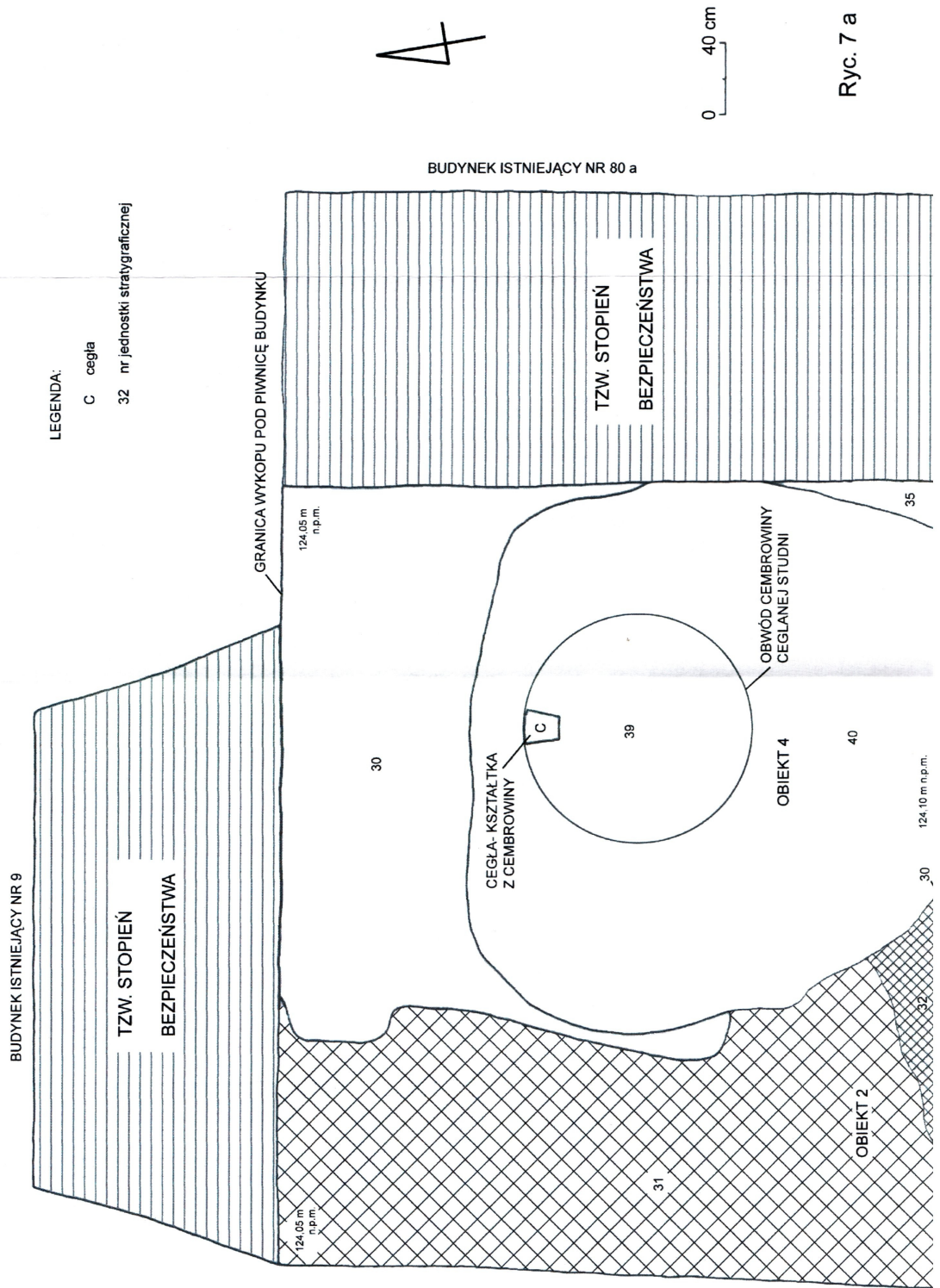
LEGENDA:

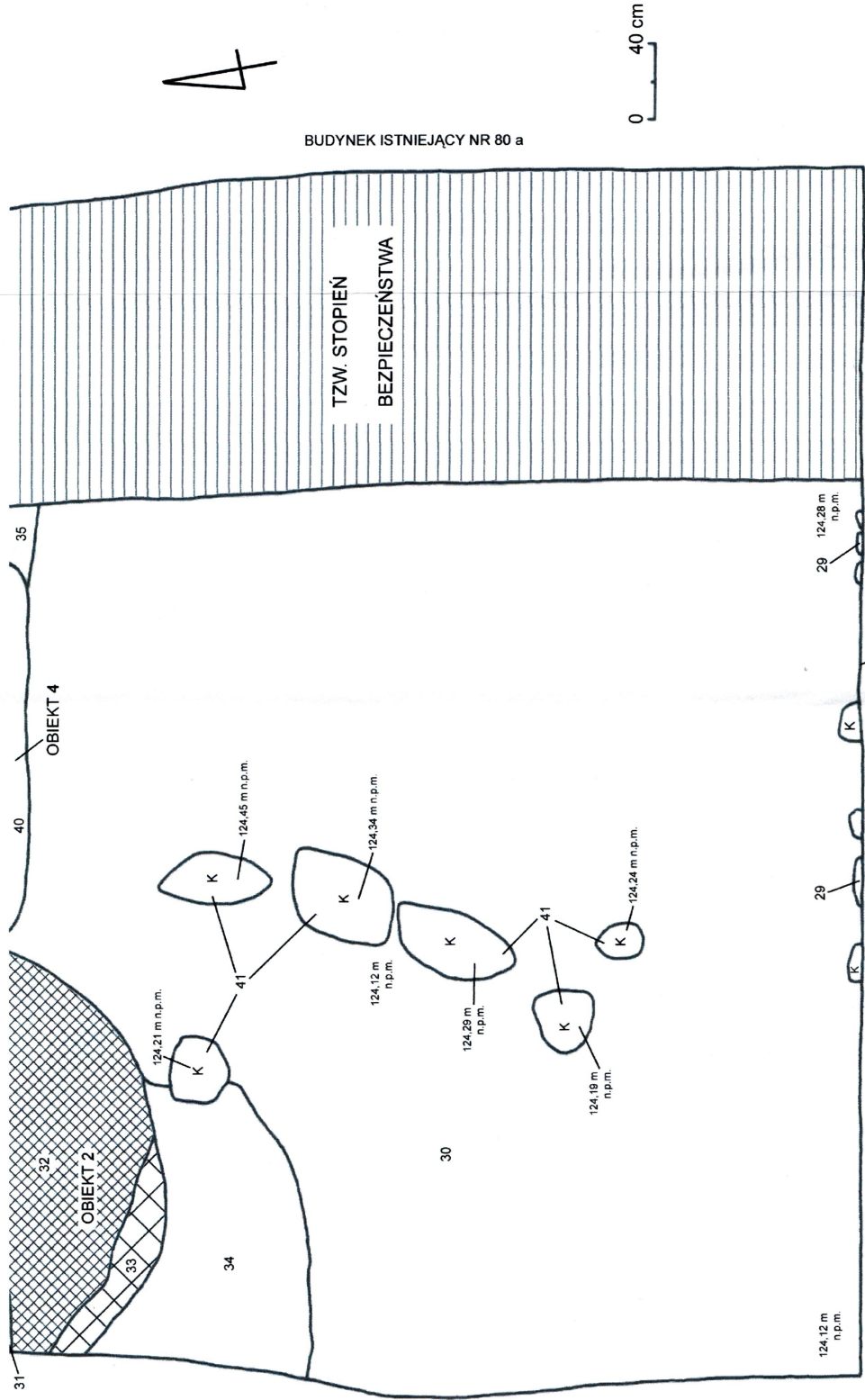
○ K kamień

22 nr jednostki stratygraficznej

Ryc. 6 b

Poziom 2- część pn (stratygrafia): 30- ciemnoszara ilasta próchnica z domieszka żółtego piasku, węgli drzewnych, drobinek ceglanych, zielonkawej gliny i punktowo zaprawy wapiennej, poziom użytkowy; 31- rdzawy piasek z wytrąceniami żelazistymi, szara próchnica oraz pojedynczymi drobnymi fragm. cegły i węglami drzewnymi, obiekt 2; 32- szary ił zmieszany z rdzawym piaskiem, domieszka próchnicy, żółtego piasku i dużą ilością węgli drzewnych, obiekt 2; 35- szara próchnica z rdzawym piaskiem i skupiskami węgli drzewnych; 39- studnia ceglana, obiekt 4; 40- wkop pod studnię ceglana, obiekt 4).

Poziom 2- część pd (stratygrafia): 29- bruk z kamieniami eratykowymi; 30- ciemnoszara ilasta próchnica z domieszką żółtego piasku, węgli drzewnych, drobinek ceglanych, zielonkawej gliny i punktowno zaprawy wapiennej, poziom użytkowy; 32- szary il z domieszką żółtego piasku i dużą ilością węgli drzewnych; obiekt 2; 33- szary piasek z domieszką kremowego ilu i węgli drzewnych; obiekt 3; 34- szaro-rdzawo-brązowy piasek z gliną i węglami drzewnymi; 35- szara próchnica z rdzawym piaskiem i skupiskami węgli drzewnych; 40- wkop pod studnię; obiekt 4; 41- duże glazy eratyczne, fundament ?).

LEGENDA:

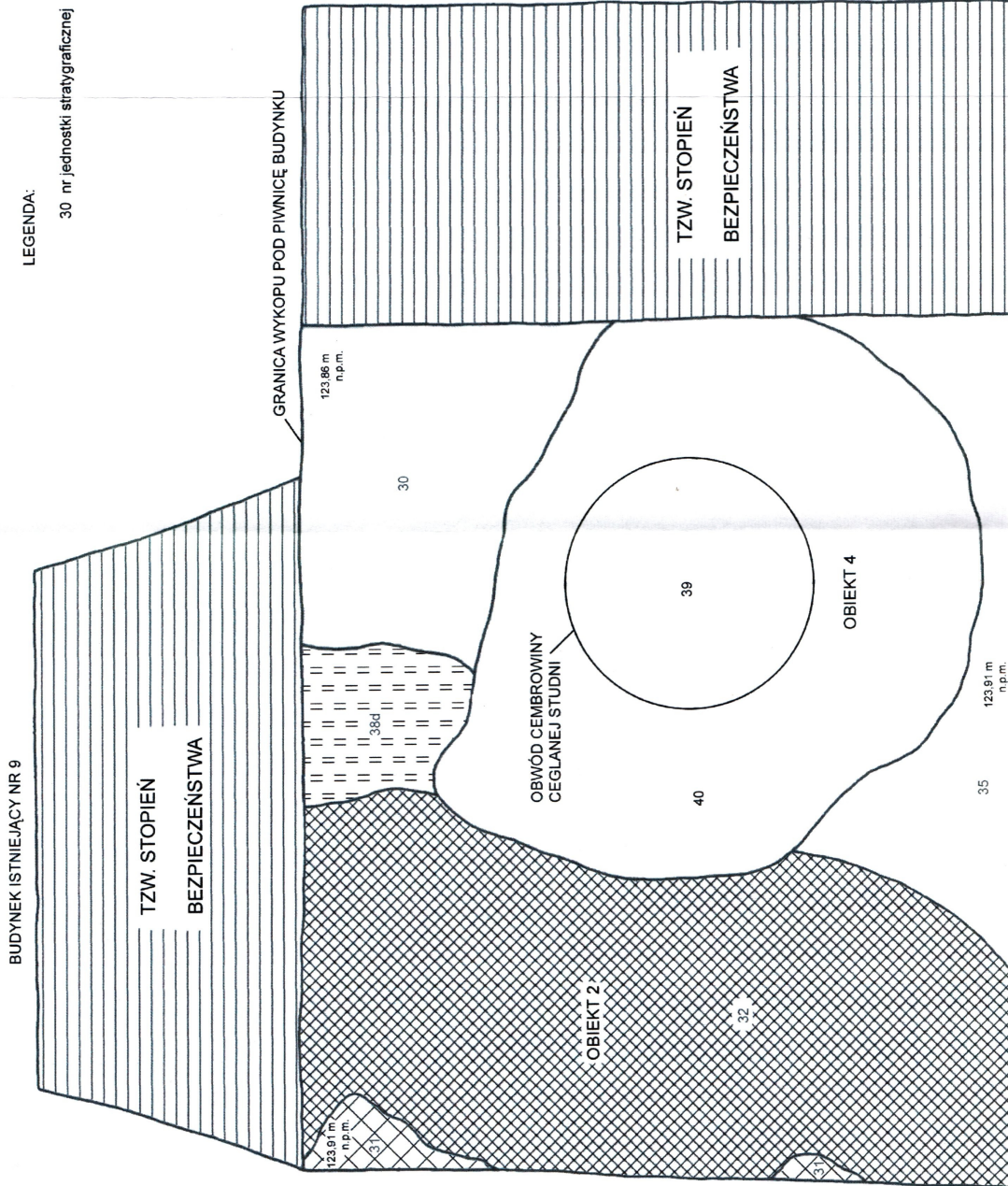
- K kamień

32 nr jednostki stratygraficznej

Ryc. 7 b

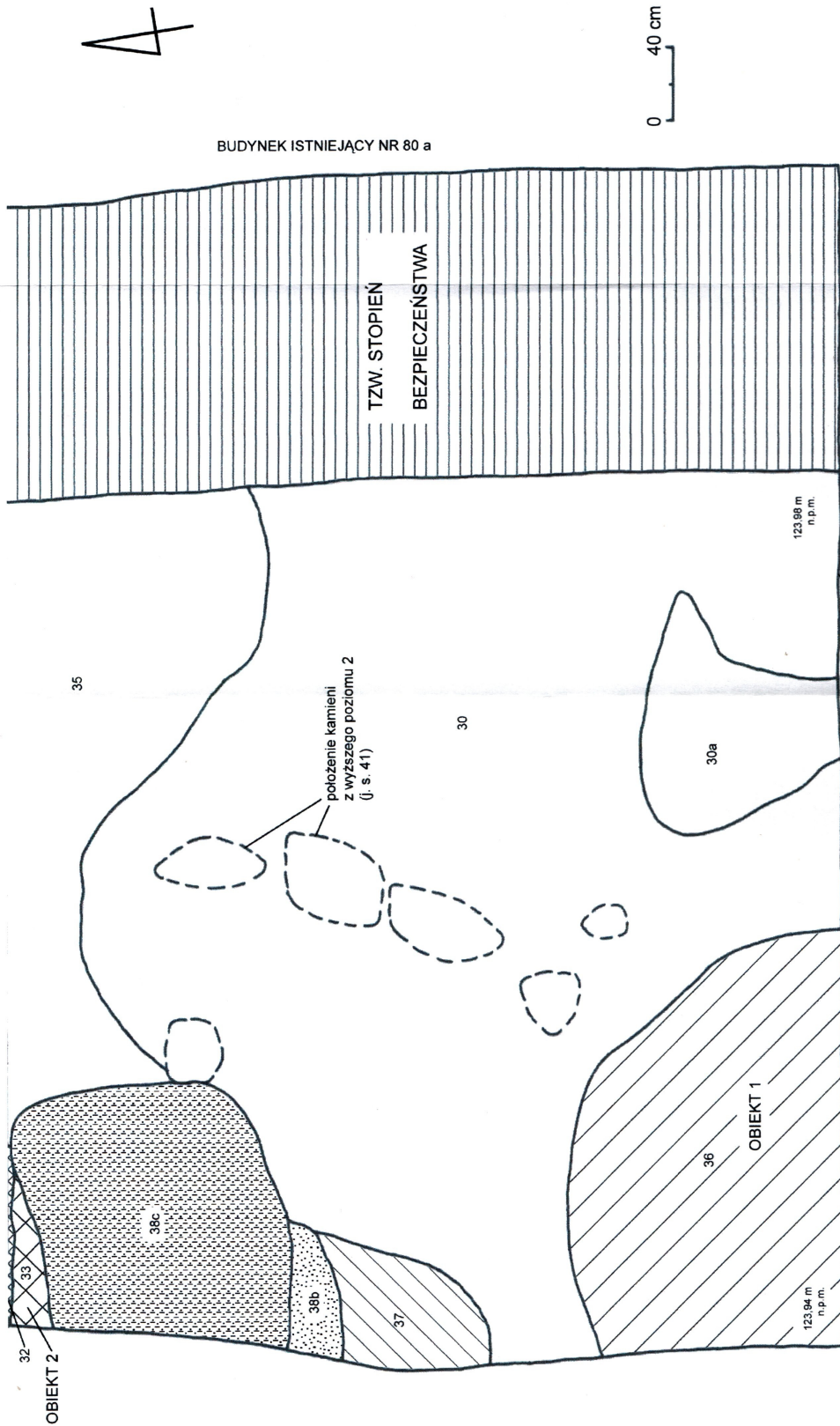
Poziom 3- część pn (stratygrafia: 30- ciemnoszara ilasta próchnica z domieszka żółtego piasku, węgli drzewnych, drobinek ceglanych, zielenkawej gliny i punktowo zaprawy wapiennej, poziom użytkowy; 31- rdzawy piasek z wytrąceniami żelazystymi, szarą próchnicą oraz pojedynczymi drobnymi fragm. cechy i węglami drzewnymi, obiekt 2; 32- szary ił zmieszany z rdzawym piaskiem, domieszka próchnicy, żółtego piasku i dużą ilością węgli drzewnych, obiekt 2; 35- szara próchnica z rdzawym piaskiem i skupiskami węgli drzewnych; 38d- żółto-jasnoszara plastyczna glina, cielec; 39- studnia ceglana, obiekt 4; 40- wkop pod studnię ceglana, obiekt 4).

BUDYNEK ISTNIEJĄCY NR 9

BUDYNEK ISTNIEJĄCY NR 80 a

Ryc. 8 a

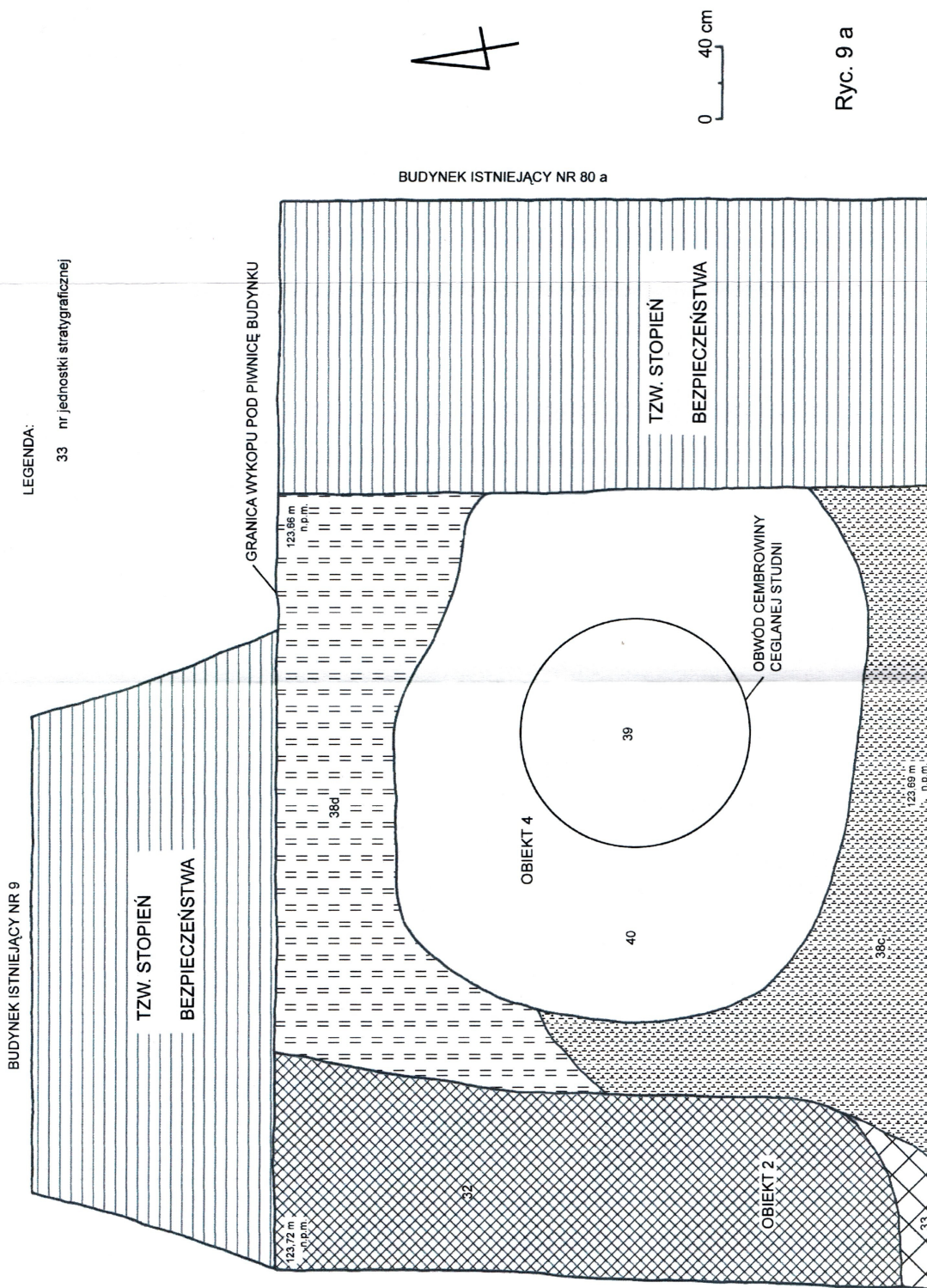

Poziom 3- część pd (stratygrafia: 30- ciemnoszara ilasta próchnica z domieszką żółtego piasku, węgli drzewnych, drobinek ceglanych, zielonkawej gliny i punktowo zaprawy wapiennej, poziom użytkowy; 30a- kremowo-rdzawy piasek; 32- szary il zmiaszany z rdzawym piaskiem, domieszka próchnicy, żółtego piasku i duża ilość węgla drzewnych, obiekt 2; 33- szary piasek z domieszką kremowego ilu i węgla drzewnych, obiekt 2; 35- szara próchnica z rdzawym piaskiem i skupiskami węgla drzewnych; 36- rdzawy piasek z wytrąceniami żelazistymi (orzutyn), z domieszką szarej ilastej próchnicy, soczewkami żółtego piasku, drobnymi fragmentami węgla drzewnych, obiekt 1; 37- szara ilasta próchnica z wtrętami rdzawego piasku, z domieszką żwirku, zielonkawą gliną, drobinami organicznymi, mułkami i węglami drzewnymi oraz pojedynczymi kamieniami, obiekt 1; 38b- żółty piasek, całec; 38c- żółta plastyczna glina z rdzawo-żółtym piaskiem, całec).

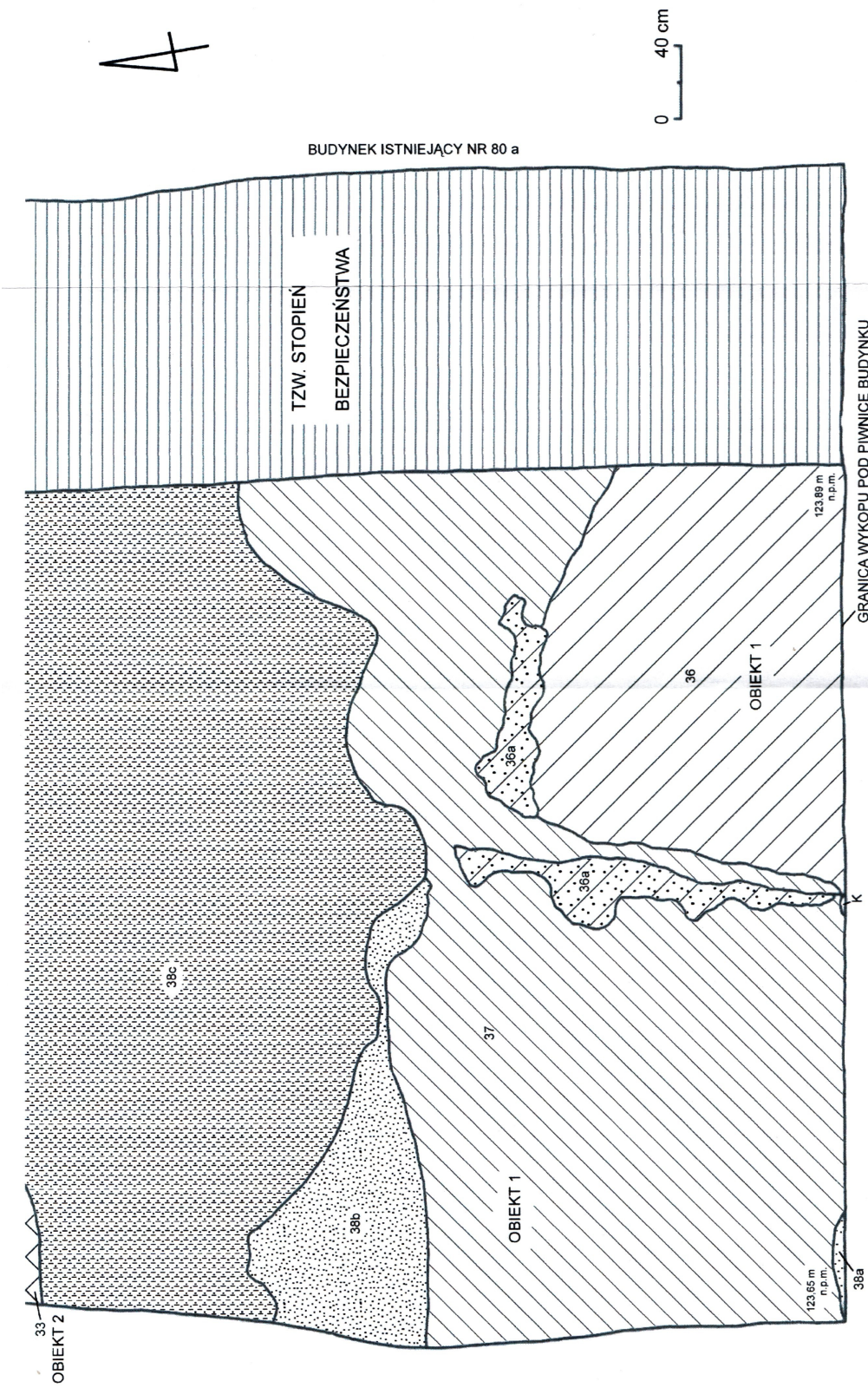
Ryc. 8 b

LEGENDA:
36 nr jednostki stratygraficznej

Poziom 4- część pn (stratygrafia: 32- szary it zmieszany z rdzawym piaskiem, domieszka próchnicy, żółtego piasku i dużą ilością węgla drzewnych, obiekt 2; 33- szary piasek z domieszką kremowego litu i węgla drzewnych), obiekt 2; 38c- żółta plastyczna glina z rdzawo-żółtym piaskiem, calej; 38d- żółto-żółtawo-żółta plastyczna glina, calej; 39- studnia ceglana, obiekt 4; 40- wkop pod studnię ceglana, obiekt 4).

Ryc. 9 a

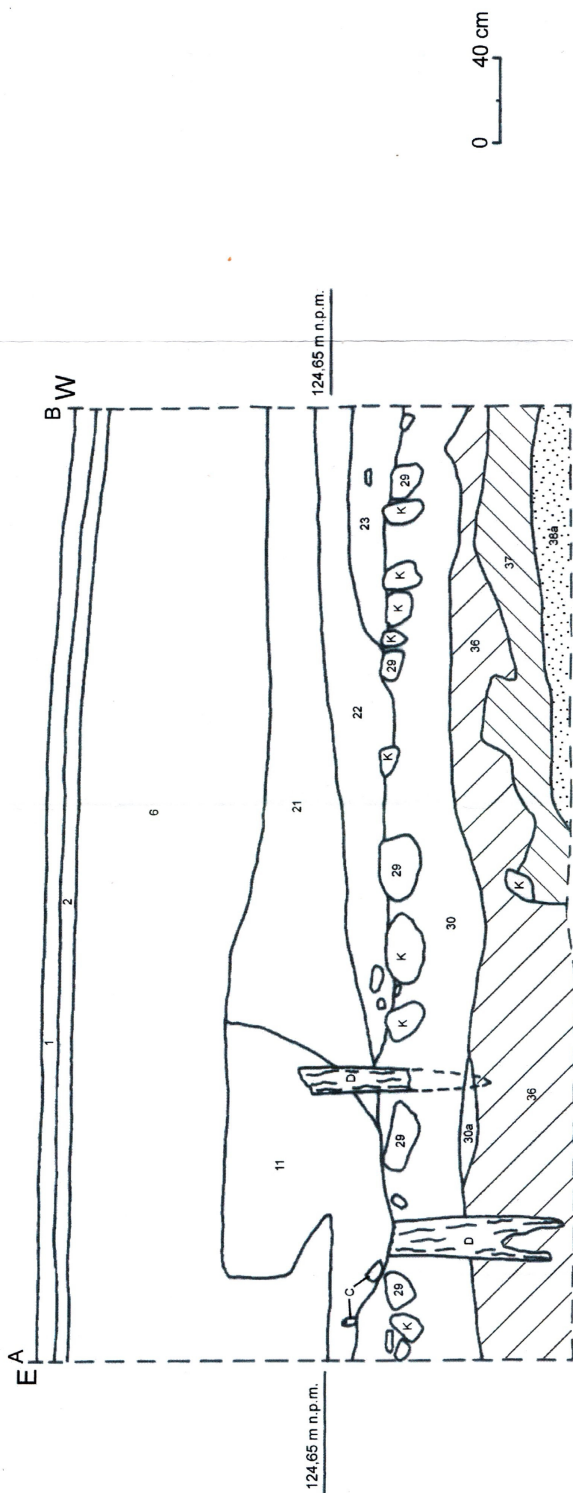

Poziom 4- część pld (stratygrafia: 33- szary piasek z domieszką kremowego iłu i węgla drzewnych, obiekt 2; 36- rdzawy piasek z wytrąceniami żelazistymi (orszyn), z domieszką szarej ilastej próchnicy, soczewkami żółtego piasku, drobnymi fragm. cegieł i węglami drzewnymi, obiekt 1; 36a- rdzawo-żółty piasek, obiekt 1; 37- szara łąska próchnica z wtrętami rdzawego piasku, z domieszką żwirku, zielonkawą gliną, drobnymi organicznymi, mułkami i węglami drzewnymi oraz pojedynczymi kamieniami, obiekt 1; 38a- zbity rdzawo-żółty piasek z wytrąceniami żelazistymi, cielec; 38b- żółty piasek, cielec; 38c- żółta plastyczna glina z rdzawo-żółtym piaskiem, cielec).

LEGENDA:

- K kamień
- 36 nr jednostki stratygraficznej

Ryc. 9 b

Profil 1 (stratygrafia: 1- asfalt; 2- żółty piasek, podsypka; 6- brunatna próchnica z gliną, gruzem ceglany, fragmenty, betonu, zasyp wkopu pod rurę; 11- brunatno-szaro-czarna próchnica z gruzem ceglany, spalenizną, współczesny zasyp wkopu; 21- brązowa próchnica z domieszką piasku, mała ilość drobnoziarnego gruzu ceglano-gliny i węglami drzewnymi; 22- szaro-brązowa gliniasta próchnica z dużą ilością drobnoziarnego gruzu ceglano-gliny i węglami drzewnymi; 23- jasnobrązowo-szara gliniasta próchnica z pojedynczymi fragmentami, cegieł, zapraw i węglinami drzewnymi; 29- bruk z kamieni i żwirku, poziom użytkowy; 30- ciemnoszara ilasta próchnica z domieszką żółtego piasku, drobinek ceglanych, zielonkawej gliny i punktowo zaprawy wapiennej, poziom użytkowy; 30a- kremowo-rdzawy piasek; 36- rdzawy piasek z wytrąceniami żelazistymi (orsztyt), z domieszką szarej ilastej próchnicy, soczewkami żółtego piasku, drobnymi fragmentami, cegieł i węglami drzewnymi; obiekt 1; 37- szara ilasta próchnica z wierzchnią warstwą piasku, z domieszką żwirku, zielonkawą gliną, drobinkami organicznymi, mułkami i węglami drzewnymi oraz pojedynczymi kamieniami, obiekt 1; 38a- żółty piasek z wytrąceniami żelazistymi, całość).

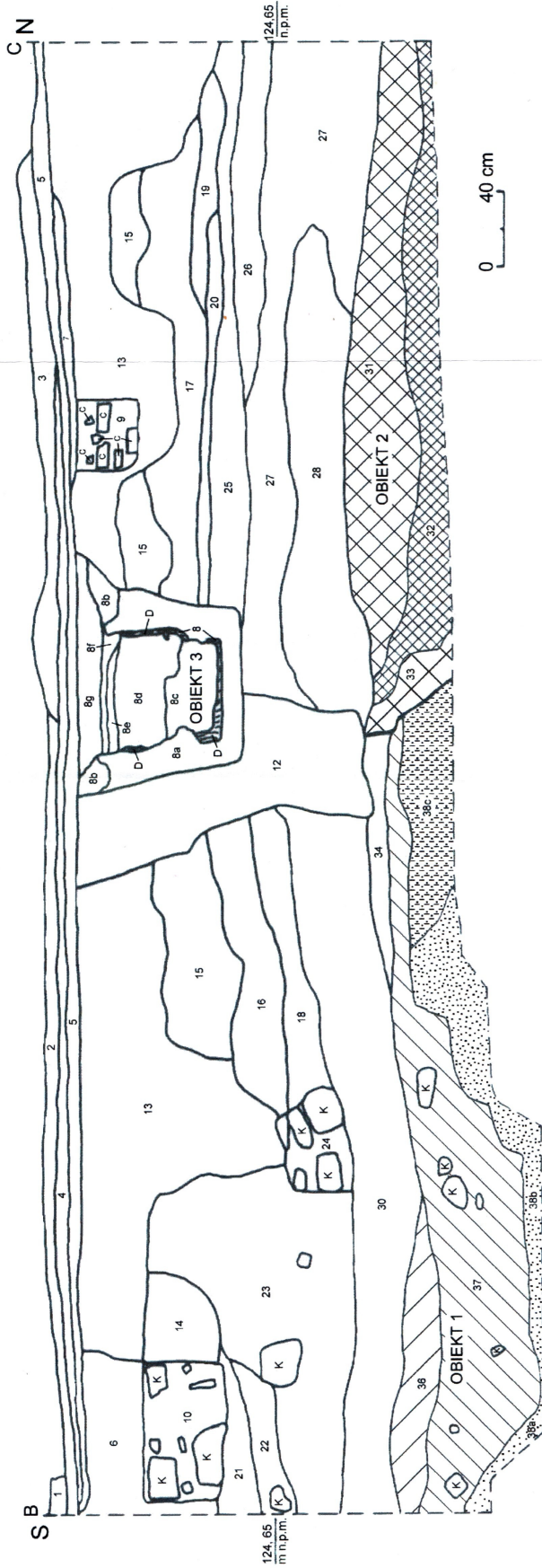
LEGENDA:

○ K kamień

C cegła

D drewno

23 nr jednostki stratygraficznej

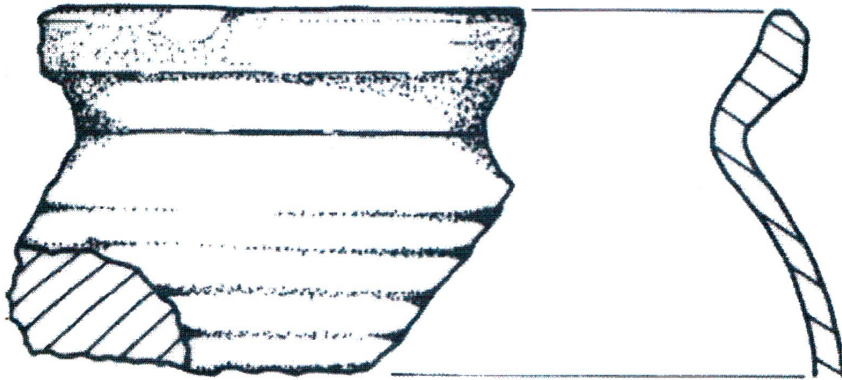
Profil 2 (stratygrafia): 1- asfalt; 2- żółty piasek, podsypka; 3- żółta glina; 4- szara próchnica; 5- grys granitowy; 6- zasyp wkopu pod współczesną rurę; 7- clemnoszara próchnica; 8- pozostałości drewnianej beczki; obiekt 3; 8a- żółta plastyczna glina; obiekt 3; 8b- szara spłaszczona glina; obiekt 3; 8c- fragn; ceramiki zmieszanej z gruzem ceglany; obiekt 3; 8d- szaro-brązowa próchnica z popiołem i węglami drzewnymi; obiekt 3; 8e- grudki zaprawy z drobinami ceglany; obiekt 3; 8f- spalenizna; obiekt 3; 8g- szara próchnica z piaskiem; obiekt 3; 9- fundament ceglany na zaprawie wapiennej; 10- fundament kamienny na zaprawie wapiennej; 12- szara łąsta próchnica z żółtym piaskiem i spalenizną; zasyp wkopu; 13- brązowo-szara łąsta próchnica z drobnym gruzem ceglany, kamieniami, węglami drzewnymi i żółtym piaskiem; 14- brązowa łąsta próchnica z dużą ilością węgla drzewnych; 15- czarno-brunatna próchnica z dużą ilością popiołu; węglami drzewnymi i spalenizną; destrukcyjny szachulcowo; 16- żółta glina z piaskiem; z domieszką brązowej próchnicy; węglami drzewnymi i drobinami ceglany; 17- brązowo-szary gliniasty piasek z domieszką próchnicy; węgla drzewnych i drobnego gruzu ceglano; 18- jasnożółty pylisty piasek; 19- żółto-brązowa glina z domieszką szarej próchnicy i węglami drzewnymi; 20- zielonkawo-kremowa glina z drobinami ceglany i węglami drzewnymi; 21- brązowa próchnica z domieszką piasku; małą ilością drobnego gruzu ceglano; gliny i węglami drzewnymi; 22- szaro-brązowa gliniasta próchnica z dużą ilością drobnego gruzu ceglano; zaprawy i węgla drzewnych; 23- jasnobrązowo-szara gliniasta próchnica z pojedynczymi fragn; cegieł, zaprawy i węglami drzewnymi; 24- fundament kamienny na spłaszczonej glinie; 25- jasnobrązowy piasek z domieszką zielonkawej gliny i szarej próchnicy; 26- żółta glina; 27- szaro-zielonkawą łąstą piasek z domieszką szarej próchnicy; żółtej gliny; węglami drzewnymi i drobinami ceglany; 28- kremowo-rdzawy piasek z domieszką ciemnożółtej gliny; drobinami ceglany i węglami drzewnymi; 30- clemnoszara łąsta próchnica z domieszką żółtego piasku; węgla drzewnych; drobinek ceglanych; zielonkawej gliny i punktowo zaprawy wapiennej; poziom użytkowy; 31- rdzawy piasek z wytrąceniami żelazistymi; szarą próchnicą oraz pojedynczymi drobnymi fragn; cegieł i węglami drzewnymi; obiekt 2; 32- szary il zmieszany z rdzawym piaskiem; domieszką próchnicy; żółtego piasku i dużą ilością węgla drzewnych; obiekt 2; 33- szary piasek z domieszką kremowego ilu i węgla drzewnych; obiekt 2; 34- szaro-rdzawo-brązowy piasek z gliną i węglami drzewnymi; 36- rdzawy piasek z wytrąceniami żelazistymi (orsztyl); z domieszką szarej łąstą próchnicy; soczewkami żółtego piasku; drobnymi fragn; cegieł i węglami drzewnymi; obiekt 1; 37- szara łąsta próchnica z wtrętami rdzawego piasku; z domieszką żwirku; zielonkawą gliną; drobinami organicznymi; mulkami i węglami drzewnymi oraz pojedynczymi kamieniami; obiekt 1; 38a- zbity rdzawo-żółty piasek z wytrąceniami żelazistymi; calec; 38b- żółty piasek; calec; 38c- żółta plastyczna glina z rdzawo-żółtym piaskiem; calec.

LEGENDA:

- K kamień
- C cegla
- D drewno
- 36 nr jednostki stratygraficznej

Ryc. 11

a

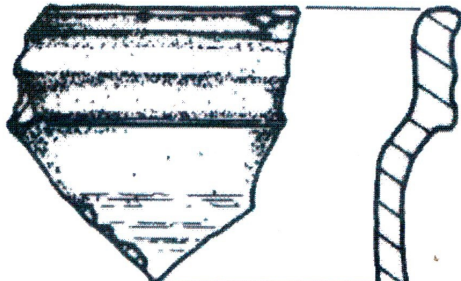

b

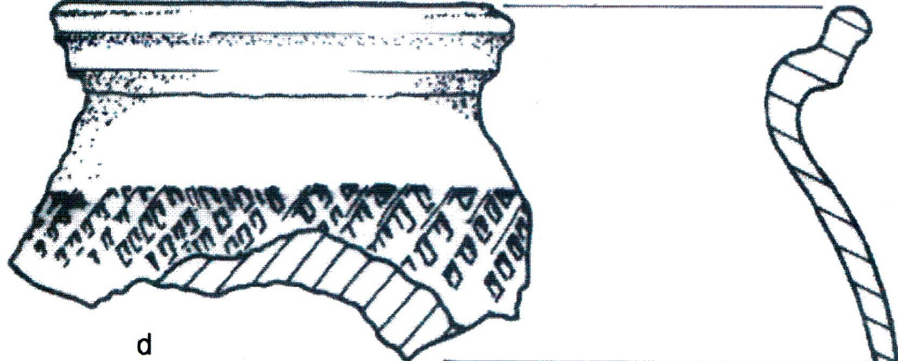

0 2 cm

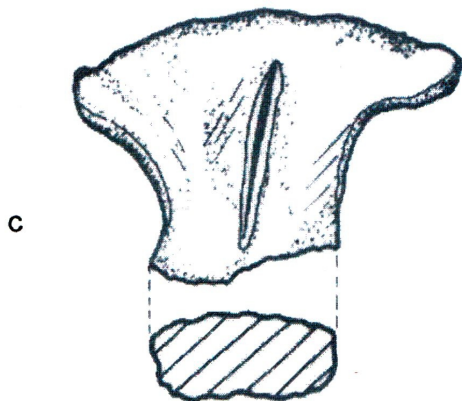
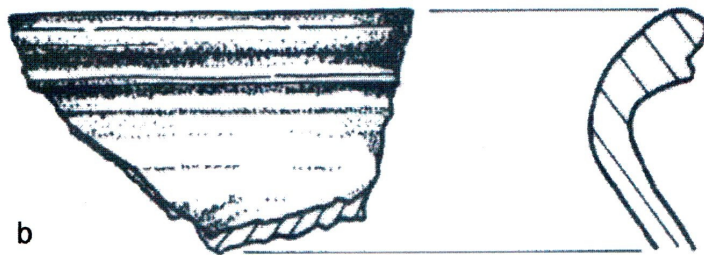
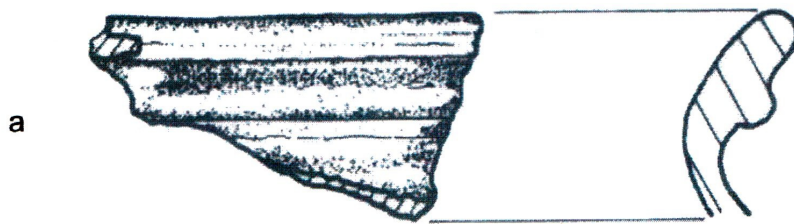
c

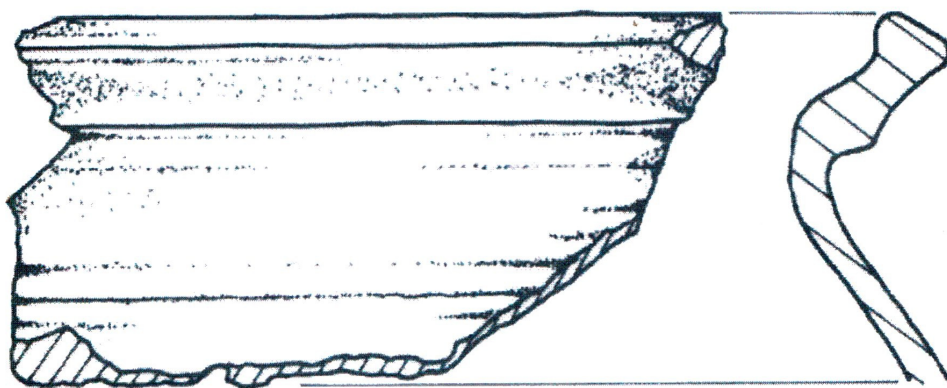
d

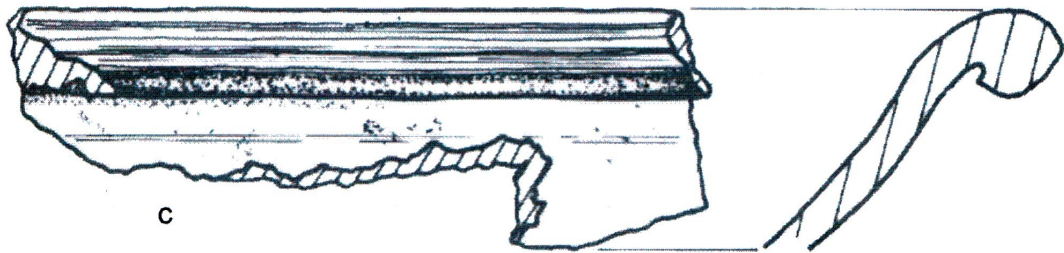
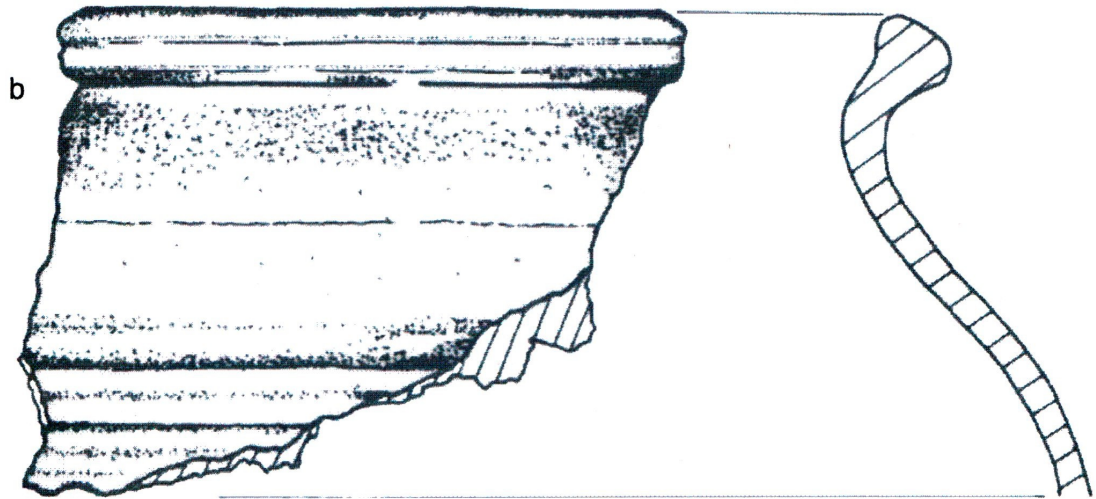
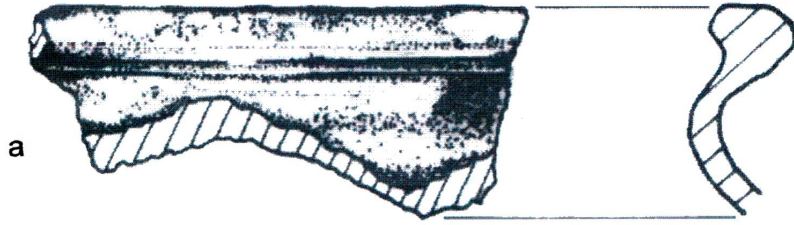
Ryc. 12

0 2 cm

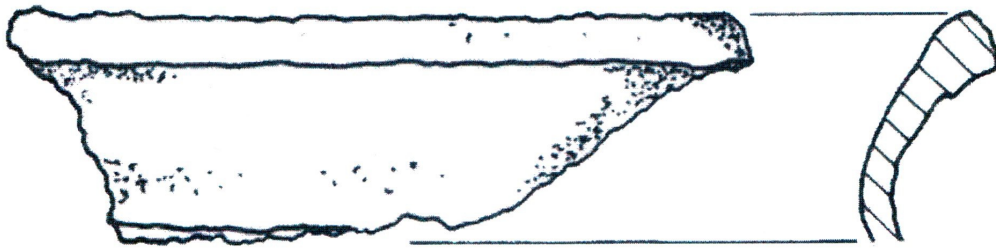
Ryc. 13

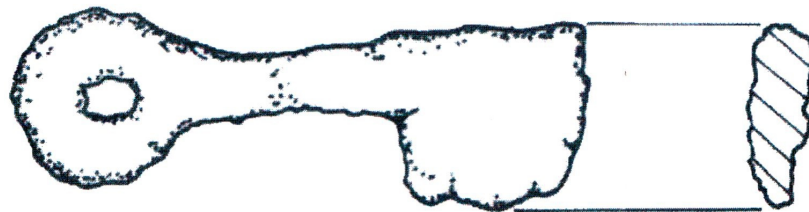
0 2 cm

Ryc. 14

a

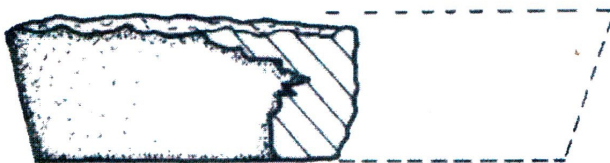

b

0 2 cm

c

Ryc. 15

SPIS FOTOGRAFII

- Fot. 1.** Wykop główny – rozpoczęcie prac ziemnych i archeologicznych (widok od S).
- Fot. 2.** Widok na doczyszczony tzw. poziom 1 (od SW).
- Fot. 3.** Zbliżenie na strop cembrowiny studni ceglanej (ob. 4) na tzw. poziomie 1.
- Fot. 4.** Studnia ceglana (ob. 4) na tzw. poziomie 2.
- Fot. 5.** Studnia ceglana (ob. 4) na tzw. poziomie 3.
- Fot. 6.** Studnia ceglana (ob. 4) na tzw. poziomie 4.
- Fot. 7.** Widok ogólny na doczyszczony tzw. poziom 2 (od SW).
- Fot. 8.** Widok ogólny na doczyszczony tzw. poziom 2 (od NE).
- Fot. 9.** Kamienie-eratyki (j. s. 41) na tzw. poziomie 2 (widok od S).
- Fot. 10.** Profil 1 z widocznym brukiem kamiennym (j. s. 29) – widok od N.
- Fot. 11.** Widok na doczyszczony tzw. poziom 3 (od S). Kamienie-eratyki (j. s. 41) pochodzą z poziomu wyższego.
- Fot. 12.** Widok na fragment południowy tzw. poziomu 3 z kamieniami z wyższego poziomu.
- Fot. 13.** Widok na tzw. poziom 3 z kamieniami z wyższego poziomu (od strony N).
- Fot. 14.** Doczyszczony tzw. poziom 4 (widok od S).
- Fot. 15.** Widok na tzw. poziom 4 (od strony N).
- Fot. 16.** Studnia ceglana (ob. 4) na wysokości tzw. poziomu 4 (widok od N).
- Fot. 17.** Widok ogólny na profil 2 (od SE).
- Fot. 18.** Fragment południowy profilu 2 (widok od E).
- Fot. 19.** Fragment północny profilu 2 (widok od E).
- Fot. 20.** Zbliżenie na fragment południowy profilu 2 (czerwona strzałka wskazuje sztucznie wykonane stopnie na skłonie cieku wodnego – ob. 1).
- Fot. 21.** Fragment wschodni profilu 1 (widok od N).
- Fot. 22.** Fragment zachodni profilu 1 (widok od N).
- Fot. 23.** Przekrój pionowy obiektu 3 (fragment profilu 2; widok od E).
- Fot. 24.** Przekrój obiektu 3 (widoczny w wykopie pod ławę fundamentową).
- Fot. 25.** Przekrój obiektu 3 i piwniczki z XX w. (wykop pod ławę fundamentową).
- Fot. 26.** Widok ogólny od SE na wykopane rowy fundamentowe.
- Fot. 27.** Widok ogólny na rów fundamentowy tzw. zachodni (od S).
- Fot. 28.** Widok ogólny na rów fundamentowy tzw. północny (od W).

Fot. 1

Fot. 2

Fot. 3

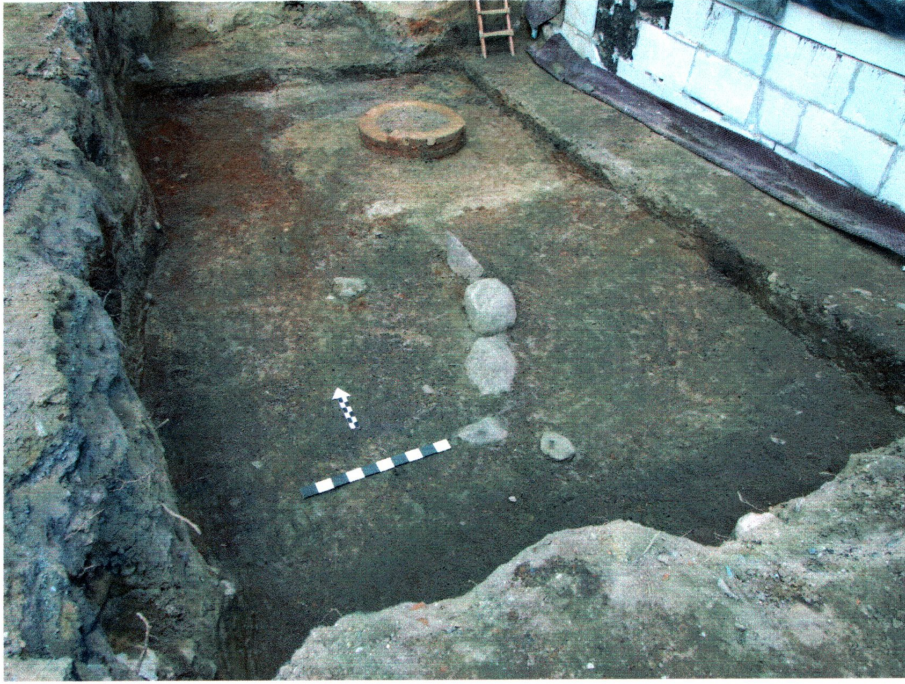
Fot. 4

Fot. 5

Fot. 6

Fot. 7

Fot. 8

Fot. 9

Fot. 10

Fot. 11

Fot. 12

Fot. 13

Fot. 14

Fot. 15

Fot. 16

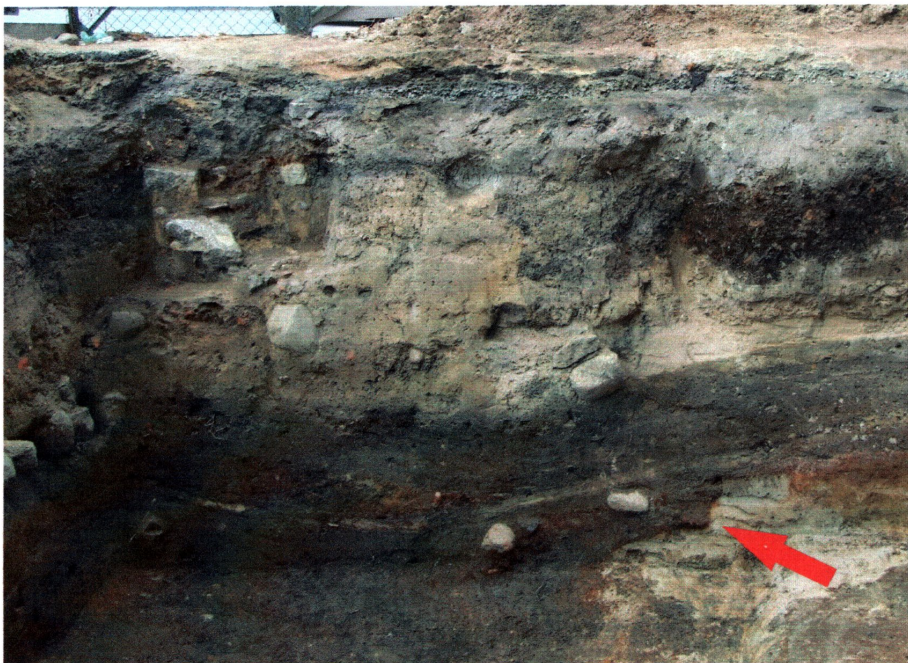
Fot. 17

Fot. 18

Fot. 19

Fot. 20

Fot. 21

Fot. 22

Fot. 23

Fot. 24

Fot. 25

Fot. 26

Fot. 27

Fot. 28

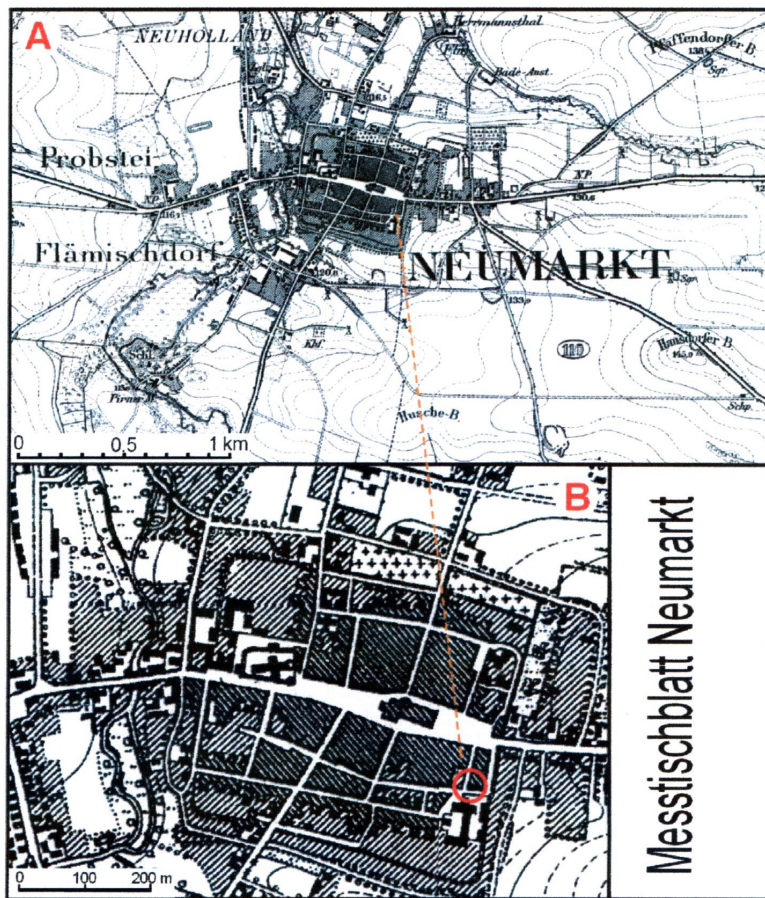
ZAŁĄCZNIK

Charakterystyka geologiczno-geomorfologiczna stanowiska badań archeologicznych przy ulicy Śląskiej 11 w Środzie Śląskiej

Andrzej Traczyk

Wstęp

W opracowaniu scharakteryzowano pod względem geologicznym i geomorfologicznym stanowisko badań archeologicznych położone w Środzie Śląskiej przy ulicy Śląskiej 11 (ryc.1). Stanowisko to obejmowało stosunkowo niewielki (wymiary ok. 8 x 7 m) wykop budowlany, którego dno leżało ok. 2 m od powierzchni terenu (nawierzchni ulicy).

Ryc. 1. Położenie stanowiska badań archeologicznych w Środzie Śląskiej przy ulicy Śląskiej: A-sytuacja ogólna, B-obszar staromiejski Środy Śląskiej, czerwonym kółkiem zaznaczono stanowisko przy ulicy Śląskiej.

W wykopie odsłonięte zostały różnorodne grunty nasypowe, zawierające również pozostałości danej zabudowy typu szachulcowego, oraz w niewielkim stopniu osady calcowe. Teren ten leżący pomiędzy Rynkiem średzkim a klasztorem był w okresie historycznym intensywnie przeobrażany w wyniku działalności człowieka. Wskazuje na to, oprócz występowania miększych poziomów gruntów zasypowych, zupełny brak śladów po pierwotnej pokrywie glebowej. Została ona tutaj całkowicie zniszczona i zdarta w trakcie wielokrotnie prowadzonych prac budowlanych.

W północno-wschodnim narożniku wykopu calec reprezentowały gliniaste (iły i mułki) utwory polodowcowe (fot. 1). Osady calcowe widoczne były także w południowo-zachodnim narożniku wykopu pod mięszą (ponad 2 m grubości) serią utworów zasypowych. Zasypy odsłonięte w tej części wykopu wypełniały szeroką na ok. 3 m nieckę. W jej najniższej partii znaleziono pod warstwami piasków z orsztynem ciemnoszare piaski i mułki zawierające makroszczałki roślinne.

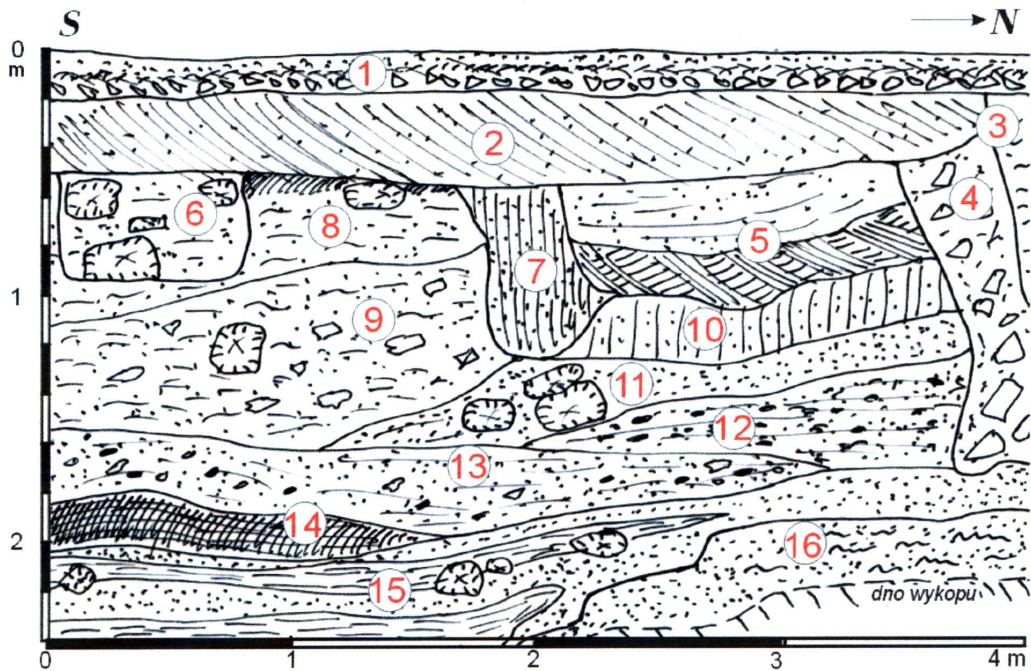
Z analizy archiwalnych materiałów kartograficznych (Eysymontt, Goliński 2003) wynika, że w ciągu ulicy Białoskórniczej w jej zachodnim odcinku (pomiędzy obecnymi ulicami Żwirki i Wigury oraz Kościelną) przebiegał w okresie średniowiecza ciek wodny. Przebieg tego cieku na wschód od ulicy Kościelnej jest wykazywany schematycznie tylko na niektórych. Za jego istnieniem przemawiałby fakt, że ulica Białoskórnicza na całej długości poprowadzona jest w osi suchej doliny denudacyjnej (Traczyk 2007). Na wschód od klasztoru i kościoła Św. Krzyża, już poza murami miejskimi, na większości planów zaznaczano ciek wodny spływający z wierzchołki wysoczyzny i zasilający fosę okalającą od południa miasto. Na planach Środy pochodzących z przełomu XIX i XX w. w strefie tej zaznaczono ponadto symbolem niebieskich kółek (studnie głębinowe?) ujęcie wody pitnej dla miasta (Eysymontt, Goliński 2003, plansza nr 23).

Występowanie na stanowisku przy ulicy Śląskiej 11 kopalnej niecki (fot. 2) sugeruje, że w ścianie wykopu odsłonięty został wschodni odcinek dawnego cieku spływającego wzdłuż ulicy Białoskórniczej. Stwierdzenie czy obecność takiego cieku znajduje potwierdzenie w wykształceniu utworów calcowych stanowi zasadniczy cel niniejszego opracowania.

Wnioski przedstawione w dalszej części pracy opierają się na pracach terenowych i laboratoryjnych. Prace terenowe polegały na wykonaniu szczegółowej dokumentacji odsłonięcia. Cechy strukturalne osadów calcowych określono na podstawie analizy granulometrycznej metodą areometryczną. Dodatkowo wykonano wyprażanie prób w piecu celem określenia zawartości materiału organicznego. Dla charakterystyki strukturalnej utworów calcowych i gruntów zasypowych przyjęto nomenklaturę granulometryczną stosowaną w instrukcji dla wykonania Szczegółowej Mapy Geologicznej Polski w skali 1:50000 opublikowanej przez Wydawnictwo Geologiczne.

Charakterystyka gruntów nasypowych i calcowych

Opis gruntów nasypowych i utworów calowych przedstawiono w oparciu o analizę zachodniej ściany wykopu (ryc. 2). Wybór tego profilu wiązał się z tym, iż w jego południowej części pod zasypami antropogenicznymi widoczne były osady naturalne wypełniające nieckę domniemanego cieku wodnego. Idąc od góry (numeracja jak na rycinie 2) wyróżniono na podstawie obserwacji ściany i badań organoleptycznych osadów:

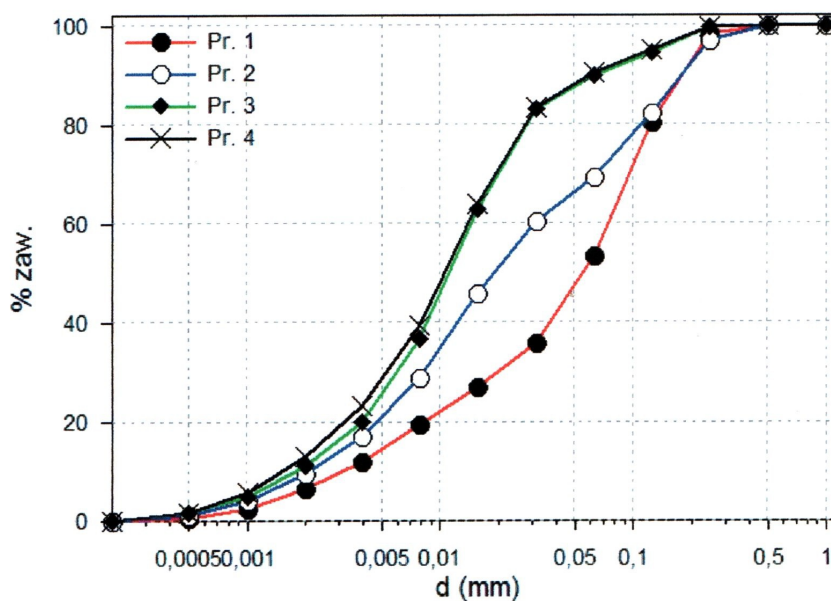

Ryc. 2. Profil zachodniej ściany (odcinek południowy) wykopu przy ulicy Śląskiej 11 w Środzie Śląskiej. Numeracja warstw jak w tekście.

1. - Piaski i gruz (tłuczeń) przedzielone poziomem ciemnych piasków humusowych,
2. - Jasne piaski nasypowe z węglami drzewnymi i okruchami cegieł,
3. - Żółta glina (ił) wyścielająca ściany dawnej studzienki,
4. - Piaski różnoziarniste humusowe z fragmentami cegieł,
5. - Obiekt archeologiczny – zasyp ceglano-piaszczysty/piaski humusowe – relikty dawnego budynku szachulcowego (?),
6. - Piaski z głazami,
7. - Jasnoszare piaski humusowe,
8. - Jasnobrązowe piaski średnio- i drobnoziarniste,
9. - Brązowe piaski różnoziarniste i piaski gliniaste z fragmentami cegieł, węglami drzewnymi i głazikami,
10. - Jasnobrązowe piaski,

11. - Jasne piaski średni- i drobnoziarniste przechodzące w kierunku południowym w piaski pyłowate (gliniaste) z glazami,
12. - Jasnoszare piaski drobno- i średnioziarniste z dużą ilością węgla drzewnych,
13. - Ciemnoszare piaski humusowe z fragmentami i okruchami cegieł oraz węgla drzewnych,
14. - Piaski średnio- i gruboziarniste spojone związkami żelaza i manganu (poziom orszynowy),
15. - W stropie ciemnoszare drobne piaski i mułki (próba 4), w środkowej partii sinoszare piaski humusowe (próba 3) oraz piaski orszynowe, w spągu na przemian jasne piaski i ciemnoszare piaski humusowe z fragmentami roślin (próba 2 – 3 cm grubości lamina ciemnych piasków w spągu odsłonięcia),
16. - Jasne piaski różnoziarniste (próba 1) przechodzące obocznie w żółtobrazowe i rdzawe piaski pyłowato-iłowate (gliniaste)

Materiał z warstw spągowych (15 i 16) poddano analizom laboratoryjnym: składu granulometrycznego i zawartości materiału organogenicznego. Próby 4-2 pobrane zostały ze stropowej (próba 4), środkowej (próba 3) i spągowej (próba 2) partii warstwy nr 15. Próba nr 1 reprezentuje natomiast osady budujące warstwę 16. Przeprowadzone badania wykazały, że pod względem granulometrycznym osady w. 15 i 16 stanowią mieszaninę frakcji piaszczystej, pyłowej i ilastej (ryc. 3, tab. 1).

Ryc. 3. Krzywe uziarnienia prób utworów calcowych pobranych z zachodniej ściany wykopu przy ulicy Śląskiej 11 w Środzie Śląskiej.

We wszystkich próbach dominowała frakcja pyłowa (50-43% składu), iłu było od 22 do 46% a zawartość piasku wahała się od 7 do 28%. Pozwala to zaklasyfikować badane osady pod względem strukturalnym do grupy utworów określanych jako mułki (tab. 1). Należy przy tym zwrócić uwagę, że w stropowej partii osadów budujących warstwę nr 15 udział frakcji piaszczystej był ponad trzykrotnie mniejszy niż w ciemnych piaskach humusowych z detrytusem roślinnym widocznych w spągu odsłonięcia (pr. 2) oraz osadach budujących warstwę nr 16 (próba 1).

Tab. 1. Skład granulometryczny utworów calcowych odsłoniętych w spągowej partii zachodniej ściany wykopu przy ulicy Śląskiej 11 w Środzie Śląskiej.

Nr próby	% zawartość frakcji			Nazwa utworu
	ił pon. 0,01 mm	pył 0,01-0,1 mm	piasek 0,1-2 mm	
1	22	50	28	mułek piaszczysto-iłowaty
2	35	43	22	mułek iłowato-piaszczysty
3	45	48	7	mułek piaszczysty
4	46	47	7	mułek piaszczysty

Tab. 2. Wskaźniki uziarnienia prób utworów calcowych pobranych z wykopu przy ulicy Śląskiej w Środzie Śląskiej. Objaśnienia: Q₁, Q₃ – pierwszy, trzeci kwartyl, Mdz – mediana, S_o – wskaźnik wysortowania wg Traska.

Nr próby	Wskaźniki uziarnienia			
	Q ₁	Mdz	Q ₃	S _o
1	0,012	0,05	0,1	2,9
2	0,006	0,02	0,09	3,9
3	0,005	0,01	0,02	2,0
4	0,004	0,01	0,02	2,2

Wyznaczone metodą graficzną na podstawie krzywych ziarnowych (ryc. 3, tab. 2) wskaźniki uziarnienia wskazują, że mediana wszystkich prób zawierała się w przedziale frakcji pyłowej (Mdz od 0,01 do 0,05 mm). Wysortowanie pobranego materiału było bardzo złe (próby 1-2) i złe (próby 3-4) (tab. 2). Oznacza to, że analizowane utwory były słabo wyselekcjonowane. Przepuszczalność ich depozycja następowała w środowisku cechującym się niską dynamiką przepływu i prędkościami prądu nie przekraczającymi 0,35 m/s (Łydka 1985).

Tab. 3. Zawartość substancji organicznej (stary z wyprężania w %) w próbach pobranych w wykopie przy ul. Śląskiej w Środzie Śląskie

Nr próby	Zawartość substancji organicznej (%)
1	1,0

2	3,4
3	7,0
4	6,8

Materiał pobranych prób poddano dodatkowo wyprażaniu celem określenia w nich zawartości materiału organogenicznego (tzw. straty z prażenia). Uzyskane wyniki wyprażania wskazują, że najniższą zawartością materiału organicznego cechowały się próby 1 (z warstwy nr 16) i 2 (spąg osadów budujących warstwę nr 15) (tab. 3). Zawartość tego materiału w próbach 3 i 4 osiągała 7%. Wartości dla tych ostatnich prób należy uznać za szacunkowe - mogą one być o 1-2% zawyżone, ze względu na znaczną zawartość łu, który cechuje się znaczną pojemnością wodną. Faktem jednak jest, że w utworach warstwy nr 15 obserwowano mikroszczałki roślin (fragmenty łodyżek i liści). Utwory te cechowały się ponadto swoistym gnilnym (bagiennym) zapachem.

Interpretacja genetyczna utworów warstwy 15 i 16

Przeprowadzone badania terenowe i laboratoryjne wskazują, że za calcowe uznać można jedynie osady warstwy nr 16 (ryc. 2). Były one pozbawione domieszek i materiału antropogenicznego i cechowały się niską (na granicy błędu metody) zawartością materiału organogenicznego. Utwory te reprezentują przypuszczalnie osady budujące wysoczyznę polodowcową. Za taką ich genezę przemawia oprócz ich cech strukturalno-teksturalnych występowanie w ich obrębie soczew i wkładek iłów i mułków (neogen?), które zostały oderwane od podłoża w trakcie transgresji lądolodu.

Osady budujące warstwy 14 i 15 przypominają utwory naturalne deponowane w środowisku silnie zawodnionym (wypełnienie zagłębienia terenowego) lub wodnym (niewielki stały lub epizodyczny ciek). Występowanie w ich obrębie dużych fragmentów węgla drzewnych wskazuje, że deponowane były one już w okresie holocenu. Znajdowane w tych osadach głązy eratyczne pochodzące z utworów polodowcowych znajdują się na wtórnym złożu i mają pochodzenie intencjonalne. Zostały one zapewne zatopione w grząskich osadach mułkowo-piaszczystych. W południowej ścianie wykopu (fot. 4) widoczny jest bowiem wyraźny poziom „bruku” podścielonego piaszczystą podsypką. Silne zawodnienie podłoża sprawiło, że niektóre z tych głązów formujących ten bruk (umocnienie brzegowe?) mogły ulec pogrążeniu ze względu na swój ciężar w plastycznym i podatnym na odkształcenia podłożu mułkowym.

Ponadto należy zauważyć, kontakt poziomów budujących warstwę nr 15 z piaskami z warstwy nr 16 ma sztuczny, nienaturalny kształt. W piaskach warstwy nr 16 widoczne były wyraźne stopnie – progi, jakby wycięte w brzeżnej partii niecki, w której deponowane były ciemne mułki piaszczyste i łowate. Powyższe obserwacje pozwalają wnioskować, że osady warstwy nr 15 powstawały w okresie historycznym gdy na tym terenie gospodarował już człowiek.

Podsumowanie

Cechy strukturalne i teksturalne osadów warstwy 15 wskazują, że mogły one powstawać w środowisku wodnym w korycie cieku spływającego z wierzchowiny wysoczyzny polodowcowej, na której założona została Środa Śląska. Jak można wnioskować na podstawie znacznego udziału materiału ilastego i pylastego w osadach wypełniających koryto przepływu tego cieku były niewielkie (poniżej $0,5 \text{ m}^3/\text{s}$). Mogły one wrastać jedynie w okresie roztopów wiosennych czy też po większych opadach deszczowych.

Prawdopodobnie głównym źródłem zasilania omawianego cieku stanowiły wody gruntowe. Wody te ze względu na występowanie w utworach polodowcowych wkładek nieprzepuszczalnych iłów i mułków pozostają pod stałym napięciem hydrostatycznym.

Wskazuje na to ich silny wpływ obserwowany w północno-wschodnim narożniku wykopu pomimo posusznej pogody utrzymującej się przez okres ponad tydzień. O stałości tego zasilania gruntowego świadczy ponadto obecność grubego poziomu orsztynowego zalegającego poniżej zasypów piaszczysto-gruzowych (fot. 4, 5). Został on uformowany w efekcie wytrącania się wodorotlenków żelaza i manganu migrujących ze strefy wypływu wód podziemnych.

Przeprowadzone badania skłaniają do przyjęcia hipotezy o odsłonięciu na stanowisku archeologicznym przy ulicy Śląskiej 11 w Środzie Śląskiej fragmentu koryta dawnego cieką spływającego po południowej stronie Rynku średzkiego. Ciek ten zasilany obficie (powstanie grubych poziomów orsztynowych) wodami gruntowymi stanowił zapewne ważne źródło zaopatrzenia w wodę. Wskazywać na to może charakter zaburzeń (prace oczyszczające koryto – ujęcie?) i domieszek w osadach wypełniających nieckę dawnego kryta oraz obecność głazów (umocnienia brzegowe?).

Literatura

- Eysymontt R., Goliński M., 2003, Środa Śląska, Atlas Historyczny Miast Polskich, t. IV, Śląsk, z. 2, Wyd. Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Łydka K., 1985, Petrologia skał osadowych, Wyd. Geolog. Warszawa, 286 s.
- Traczyk A., 2007, Charakterystyka geologiczno-geomorfologiczna stanowiska badań archeologicznych przy ulicy Żwirki i Wigury - Białoskórnicy w Środzie Śląskiej, mps. w archiwum Muzeum Archeologicznego, Wrocław.

Dokumentacja fotograficzna

(wyk. fot. służba archeologiczna)

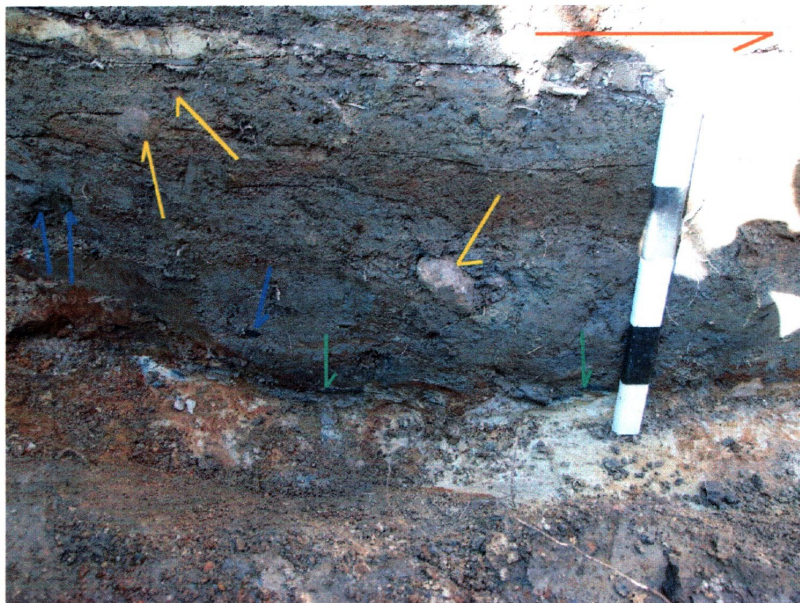

Fot. 1. Północno-wschodni narożnik wykopu przy ulicy Śląskiej 11 w Środzie Śląskiej. Żółtą linią zaznaczono odsłonięcie utworów polodowcowych (mułki i ropy), niebieską strefę sączenia się wód gruntowych. Po prawej stronie w ścianie wykopu widoczne piaski zasypowe (szare i rdzawe z głazami).

Fot. 2. Kopalna niecka (niebieską łamaną linią zaznaczono jej północny skłon) w

południowo-zachodnim narożniku wykopu przy ulicy Śląskiej 11.

Fot. 3. Spąg odsłonięciu w pobliżu południowo-zachodniego narożnika wykopu przy ulicy Śląskiej 11. Objaśnienia: żółte strzałki – głązy, niebieskie – większe fragmenty węgla drzewnych, zielone – warstewka czarnych piasków wzbogacona w detrytus roślinny.

Fot. 4. Zachodni fragment południowej ściany wykopu przy ul. Śląskiej 11. Powyżej rdzawych piasków orsztynowych widoczny wyraźny poziom gładów leżących na piaszczystej podsypce.

Fot. 5. Poziom orsztynowy we wschodniej ścianie wykopu przy ulicy Śląskiej 11 w Środzie Śląskiej.